

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2022

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΙΣ
ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΙΜΙΩΝ (1996) ΚΑΙ
ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ (2020): ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ
ΑΝΑΛΥΣΗ**

ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΚΩΣΤΑΚΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ/2022

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΙΣ
ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΙΜΙΩΝ (1996) ΚΑΙ
ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ (2020): ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ
ΑΝΑΛΥΣΗ**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών
στις Διεθνείς Σχέσεις, τη Στρατηγική και την Ασφάλεια
στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις**

ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΚΩΣΤΑΚΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ/2022

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © **Σωτήριος Κωστάκης, 2022**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο 1 - Εισαγωγή.....	12
Κεφάλαιο 2 - Θεωρητική Τεκμηρίωση	14
2.1 Βιβλιογραφική επισκόπηση	14
2.2 Ρεαλισμός	16
2.2.1 Γενικά περί ρεαλισμού	16
2.2.2 Νεορεαλισμός ή δομικός ρεαλισμός	17
2.2.3 Βασικές εξεταζόμενες αρχές ρεαλισμού	18
2.3 Διακρατικές Κρίσεις	19
2.3.1 Εισαγωγικά στοιχεία	19
2.3.2 Ορισμός και στάδια κρίσης	20
2.3.3 Σοβαρότητα και σημασία	21
2.3.4 Διαχείριση κρίσης	22
2.4 Θεωρία Αποτροπής	23
2.4.1 Εισαγωγικά στοιχεία	23
2.4.2 Βασικές παράμετροι της θεωρίας αποτροπής	24
2.4.3 Αποτρεπτική Στρατηγική	25
2.4.4 Είδη αποτροπής	25
2.4.5 Αποτελεσματικότητα αποτροπής	26
2.5 Στρατηγική	27
2.5.1 Ορισμός	27
2.5.2 Επίπεδα Στρατηγικής	27
2.5.3 Τύποι Υψηλής Στρατηγικής	28
2.5.4 Εκτίμηση αποτελεσματικότητας	30
2.6 Τα λιγότερο ισχυρά κράτη	30
2.6.1 Ισχύς και κατάταξη κρατών στο διεθνές σύστημα	30
2.6.2 Ορισμός και χαρακτηριστικά μικρών δυνάμεων	31
2.6.3 Στρατηγικές λιγότερο ισχυρών κρατών	32
2.7 Μεθοδολογία, υποθέσεις εργασίας και σπουδαιότητα	34
2.7.1 Μεθοδολογικά στοιχεία	34
2.7.2 Υποθέσεις εργασίας	34
2.7.3 Σπουδαιότητα	36
2.7 Σύντομη ιστορική επισκόπηση ελληνοτουρκικών (1923 -1996)	36
Κεφάλαιο 3 - Η κρίση των Ιμίων (1996)	38
3.1 Τα γεγονότα που οδήγησαν στην κρίση	38
3.1.1 Το προοίμιο της κρίσης	38
3.1.2 Ο πόλεμος της «σημαίας» και τα ΜΜΕ	39
3.2 Κλιμάκωση	39
3.2.1 Οι ελληνικές ενέργειες	39

3.2.2 Η τουρκική αντίδραση	40
3.2.3 Η Δυτική Ίμια	41
3.2.4 Διεθνής αποτροπή	41
3.2.5 Η μεταστροφή της ελληνικής στρατηγικής και η κατάληψη της Δυτικής Ίμια	42
3.2.6 Απεμπλοκή	43
3.3 Συσχέτιση με υποθέσεις εργασίας	44
Κεφάλαιο 4 - Η κρίση στην Ανατολική Μεσόγειο (2020).....	48
4.1 Τα γεγονότα που οδήγησαν στην κρίση	48
4.1.1 Εισαγωγικά στοιχεία	48
4.1.2 Το τουρκολιβυκό μνημόνιο	48
4.1.3 Η μεταναστευτική κρίση του 2020	50
4.2 Κλιμάκωση	51
4.2.1 Η πρώτη φάση της κρίσης	51
4.2.2 Η ελληνοαιγυπτιακή οριοθέτηση ΑΟΖ	52
4.2.3 Η δεύτερη φάση της κρίσης	53
4.2.4 Το ευρωπαϊκό συμβούλιο 01 - 02 Οκτωβρίου 2020 ...	54
4.3 Συσχέτιση με υποθέσεις εργασίας	55
Συμπεράσματα	58
Βιβλιογραφία	62

Κατάλογος Γραφικών Παραστάσεων/Εικόνων/Διαγραμμάτων

Σχήμα 1 Φάσεις και περίοδοι μίας κρίσης.....	21
Σχήμα 2 Τα κράτη στη διεθνή πολιτική	29
Σχήμα 3 Χάρτης τουρκολιβυκού μνημονίου	49
Σχήμα 4 Όρια τουρκικής NAVTEX 0977/20	51
Σχήμα 5 Η επικάλυψη ελληνοαιγυπτιακής οριοθέτησης και τουρκολιβυκού μνημονίου ..	52
Σχήμα 6 Τουρκικές NAVTEX Αυγούστου - Σεπτεμβρίου 2020	54

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας:

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής:

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση
εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις
..... [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής
Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος).....[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα,
υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα,
υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα,
υπογραφή]

Θερμές ευχαριστίες

Στον επιβλέποντα καθηγητή της εργασίας μου, κ. Διονύσιο Τσιριγώτη, για την εξαιρετικής ποιότητας καθοδήγηση που μου παρείχε και για την άριστη συνεργασία μας κατά τη διάρκεια της συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας.

Στους καθηγητές του Πανεπιστημίου Νεάπολης κ. Κυριάκο Μικέλη και κ. Φλώρο Φλούρο, για την αγάπη που μου ενέπνευσαν για το αντικείμενο των Διεθνών Σχέσεων κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων εξαμήνων.

Αφιέρωση

Στη σύζυγό μου Σταυρούλα και τις κόρες μου Σμαράγδα και Παυλίνα, για τη στήριξη, την αγάπη και την κατανόηση με τις οποίες με περιέβαλαν καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας.

Στους γονείς μου Κωνσταντίνο και Σμαρώ, στους οποίους οφείλω απεριόριστη ευγνωμοσύνη για όσα έχουν κάνει για εμένα από την παιδική μου ηλικία μέχρι σήμερα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία πραγματεύεται την ελληνική στρατηγική στις ελληνοτουρκικές κρίσεις των Ιμίων το 1996 και της Ανατολικής Μεσογείου το 2020 και επιχειρεί να συγκρίνει και να αξιολογήσει την επιτυχή υιοθέτησή της από την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της χώρας σε κάθε μία από τις δύο περιπτώσεις με τη χρήση της μεθόδου της δομημένης - στοχευμένης σύγκρισης. Το θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο στηρίζεται η αναζήτηση της ελληνικής στρατηγικής, συντίθεται από τα θεωρητικά εργαλεία του ρεαλισμού, των διακρατικών κρίσεων, της θεωρίας αποτροπής, της στρατηγικής και της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος και των λιγότερο ισχυρών κρατών. Οι δύο κρίσεις αναλύονται σε τρία επίπεδα, στο χρονικό διάστημα πριν την κρίση και τα γεγονότα που αύξησαν βαθμιαία την ένταση μεταξύ των δύο χωρών, στη φάση της κλιμάκωσης της έντασης και τέλος στην αποκλιμάκωση και στη συσχέτιση των γεγονότων της κάθε κρίσης με τις θεωρητικές υποθέσεις εργασίας. Η εργασία καταλήγει στη διαπίστωση της τουρκικής αναθεωρητικής εξωτερικής πολιτικής στο Αιγαίο, στην επαλήθευση του ρεαλισμού και των βασικών αρχών του (αυτοβοήθεια, κρατισμός, αναρχία), στην επισήμανση της σημασίας της διεθνούς αποτροπής και τέλος στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα αποτελεί λιγότερο ισχυρό κράτος από την Τουρκία και ότι με βάση αυτή τη συνθήκη υιοθετεί τη στρατηγική της εξωτερικής ενδυνάμωσης με σκοπό την εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής. Τέλος διαπιστώνεται μία ποιοτική αναβάθμιση στη διαχείριση της κρίσης του 2020 σε σχέση με την περίπτωση των Ιμίων, η οποία οδηγεί σε αύξηση της αποτελεσματικότητας της ελληνικής στρατηγικής, καθώς επίσης και σημαντική ευελιξία και γρήγορα αντανακλαστικά στην ελληνική διπλωματία σε κρίσιμες στιγμές της κρίσης του 2020.

ABSTRACT

This paper looks at national politics and especially at the greek turkish crises of Imia (1996) and Eastern Mediterranean (summer 2020), trying to compare and assess whether the implementation of greek strategy adopted in each case was successful or not. The method used to achieve the assessment of the effectiveness of greek strategy is structured - focused comparison. The theoretical field of the disquisition consists of realistic theory, interstate crises theory, deterrence theory and balance of power and small powers theory, combined to create the context in which the greek strategy was formulated. Both cases are analysed in three phases: the time period before crisis and the events that raised the tension between the two countries, the phase of escalation and de-escalation period and finally the interrelation of each crisis' facts with the assumptions extracted by the theoretical context. The research paper concludes in verifying the turkish revisionism in foreign policy, the fundamental values of realism (self-help, anarchy and state-based international system) and the importance of international deterrence. Greece is found to be a less powerful state than Turkey and in order to achieve to balance the negative equation of power, Greece adopts the strategies (like alliances with more influential states, including great powers) that theory predicts for small powers. Finally, an improvement of Greece's strategy in 2020 is being detected, not only in the implementation of the selected strategy, but also in the flexibility of foreign policy, which leads to specific positive results.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το διεθνές σύστημα ή «διακρατικό σύστημα» ή «σύστημα κρατών (Ηφαιστος, Ο πόλεμος και τα αίτια του: τα πολλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας, 2002, σ. 60), αποτελείται από όμοιες βασικές μονάδες οι οποίες αναπτύσσουν σχέσεις εντός της δομής του συστήματος. Σύμφωνα με τον Kenneth Waltz, ως διεθνές σύστημα ορίζεται το πλέγμα σχέσεων ανάμεσα στις μονάδες της διεθνούς πολιτικής, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό καθορίζονται από τις δομές του (Waltz, Theory of International Politics, 1979, p. 40), ενώ ο Hedley Bull το προσδιορίζει ως το μηχανισμό που συντίθεται από την αλληλεπίδραση των μονάδων του συστήματος (Bull, Η άναρχη κοινωνία, 2001, σ. 241), με τέτοιο τρόπο ώστε η στάση του ενός να καθίσταται σημαντική παράμετρος στους υπολογισμούς των υπολοίπων.

Το πεδίο έρευνας - θεωρητικό υπόβαθρο της διατριβής μου τοποθετείται αρχικά εντός του γνωστικού αντικείμενου της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, η οποία επιχειρεί να ερμηνεύσει τις σχέσεις μεταξύ των κρατών στο διεθνές σύστημα (Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, σ. 21). Οι Διεθνείς Σχέσεις ωστόσο, αποτελούν ένα ευρύτερο πεδίο το οποίο εκτός των θεμάτων υψηλής πολιτικής («high politics»), ζητήματα δηλαδή στρατιωτικής και πολιτικής φύσεως, περιλαμβάνει και αντικείμενα χαμηλής πολιτικής (όπως λ.χ. οι οικονομικές σχέσεις) (Ηφαιστος, 1999, σ. 256). Συνεπώς, προκειμένου να περιοριστεί και να οριοθετηθεί σαφέστερα το θεωρητικό της πλαίσιο, η εργασία μου θα εστιάσει στον τομέα της «διεθνούς πολιτικής», ο οποίος ασχολείται αποκλειστικά με πολιτικές και στρατιωτικές σχέσεις, δηλαδή σχέσεις ισχύος (Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, σ. 21). Ο Hedley Bull παρομοιάζει τη διεθνή πολιτική με ένα εκκρεμές, η ταλάντωση του οποίου προσιδιάζει στις ασταθείς και ευμετάβλητες σχέσεις μεταξύ των δρώντων του διεθνούς συστήματος και οι οποίες μπορούν να εκφράζουν είτε συνεργασία είτε ανταγωνισμό είτε ακόμα και σύγκρουση μεταξύ τους (Bull, Η άναρχη κοινωνία, 2001, σσ. 65-6).

Σκοπός της ερευνητικής μου εργασίας είναι η, όσο το δυνατόν, ουδέτερη και αμερόληπτη καταγραφή των γεγονότων που αφορούν τις δύο σοβαρότερες ελληνοτουρκικές κρίσεις μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, τα οποία επαγωγικά οδηγούν στην αποκρυπτογράφηση της ελληνικής υψηλής στρατηγικής στις εξεταζόμενες περιπτώσεις, ώστε να είναι εφικτή η σύγκριση - αξιολόγησή τους, ο έλεγχος των κεντρικών υποθέσεων εργασίας και η εξαγωγή συμπερασμάτων από τη σύγκριση αυτή.

Η συγγραφή της διατριβής μου έχει πραγματοποιηθεί με τη χρήση της μεθόδου της δομημένης - εστιασμένης συγκριτικής ανάλυσης (structured, focused comparison), προκειμένου οι εξαχθείσες υποθέσεις εργασίας να καθοδηγήσουν τη συλλογή των απαραίτητων δεδομένων τα οποία αναλύονται από την οπτική της διεθνούς πολιτικής. Η μέθοδος αυτή αναπτύχθηκε και εφαρμόζεται για ανάλυση σημαντικών θεμάτων εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικής, με τέτοιο τρόπο που εντάσσει την ερμηνεία ενός φαινομένου σε ένα ευρύτερο πλαίσιο (George, 2007, σσ. 67-71). Ακολούθως, με τη χρήση της διερεύνησης διαδικασίας, αντιστοιχίζονται τα ερευνητικά ερωτήματα με τα εξεταζόμενα γεγονότα, συνδεόμενα μεταξύ τους με σχέση αιτίου αποτελέσματος, ώστε να είναι εφικτή η επαλήθευση του θεωρητικού τμήματος της εργασίας μέσα από τη μελέτη των επιλεγισών περιπτώσεων (case studies).

Όπως προαναφέρθηκε, η εργασία μου θα εστιάσει στην μελέτη ελληνoturκικών κρίσεων και συγκεκριμένα στην κρίση των Ιμίων και της Ανατολικής Μεσογείου (θέρος 2020). Η εργασία μου καταλήγει στην επιβεβαίωση της ρεαλιστικής θεωρίας και συγκεκριμένα του κρατισμού και της αναρχίας του διεθνούς συστήματος σε περιβάλλον όπου οι σχέσεις των κρατών χαρακτηρίζονται συγκρουσιακές. Επιπλέον, προκύπτει ότι η ισχύς της Τουρκίας της επιτρέπει να αμφισβητεί με επιθετικό τρόπο το υπάρχον status quo, ενώ η Ελλάδα αγωνίζεται να το διατηρήσει αμετάβλητο. Από τη διερεύνηση του θεωρητικού πλαισίου των διακρατικών κρίσεων και της θεωρίας αποτροπής, συνάγεται ότι η Ελλάδα επιχειρεί να εξισορροπήσει τον τουρκικό αναθεωρητισμό υιοθετώντας τη στρατηγική της εξωτερικής ενδυνάμωσης, της διεθνούς νομιμοποίησης και της εισδοχής σε διεθνείς θεσμούς, συμπεριφερόμενη στις διμερείς διαφορές της με την Τουρκία ως λιγότερο ισχυρό κράτος. Τέλος, αξιολογώντας και συγκρίνοντας την ελληνική υψηλή στρατηγική στις δύο περιπτώσεις, συμπεραίνεται περιορισμένη αποτελεσματικότητα το 1996, η οποία οδηγεί στην κατάρρευση της εθνικής αποτροπής και σαφώς υψηλότερη ευελιξία στην εξωτερική πολιτική και προσαρμοστικότητα στα διεθνή δεδομένα στην περίπτωση του 2020, με αποτέλεσμα την αποφυγή αιφνιδιασμού και την διατήρηση του ελέγχου της κλιμάκωσης της κρίσης.

Στο επόμενο κεφάλαιο επιχειρείται η θεωρητική τεκμηρίωση της εργασίας, η οποία εστιάζει στη θεωρία του ρεαλισμού, στις διακρατικές κρίσεις, στη θεωρία αποτροπής, στη στρατηγική και στα λιγότερο ισχυρά κράτη. Στο τέλος του κεφαλαίου παρατίθεται σύντομη βιβλιογραφική επισκόπηση από τη μεταπολίτευση έως σήμερα. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η περίπτωση της κρίσεως των Ιμίων το 1996, στο τέταρτο η κρίση στην Ανατολική Μεσόγειο το 2020 και τέλος παρατίθενται τα συμπεράσματα της ερευνητικής μου εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 - ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

2.1 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Η περίοδος των ελληνοτουρκικών σχέσεων η οποία εξετάζεται στην εργασία μου αφορά το χρονικό διάστημα από τη μεταπολίτευση το 1974 μέχρι και σήμερα. Οι ιστορικές πηγές στις οποίες προσέφυγα για την άντληση των δευτερογενών δεδομένων της εργασίας μου διαχωρίζονται σε δύο γενικές κατηγορίες: σε αυτές που εξετάζουν το πλέγμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο σύνολό τους και σε αυτές που πραγματεύονται ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός.

Στην κατηγορία της συνολικής εξέτασης των ελληνοτουρκικών σχέσεων, ο Θάνος Βερέμης πραγματεύεται τις σχέσεις των δύο κρατών από την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 μέχρι και το 2005, επικεντρώνοντας στο κομμάτι των σύγχρονων σχέσεων των δύο χωρών και στις προσπάθειες βελτίωσής τους από το 1988 μέχρι και το 2005, καταδεικνύοντας παράλληλα την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας ως μοχλό διευθέτησης των διαφορών με την Ελλάδα (Βερέμης, 2005). Ο Κώστας Μάρδας εστιάζει στην περίοδο 1955 - 2018 εντός της οποίας εντοπίζει την επεκτατική στρατηγική της Τουρκίας, στηλιτεύοντας τη βολική για την Τουρκία στάση των λοιπών κρατικών και μη δρώντων (ΕΕ, ΝΑΤΟ, ΟΗΕ, Ρωσία, ΗΠΑ) στις επιθετικές ενέργειες της Άγκυρας, ενώ ταυτόχρονα αξιολογεί και την αντίδραση των ελληνικών κυβερνήσεων (Μάρδας, Προ-Ίμια Πολέμου: οι ελληνοτουρκικές κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στο θαλάσσιο Αττίλα (1955 - 2018), 2018). Επιπλέον, ο Νίκος Κουρής εξετάζει το συνεχή αγώνα της Ελλάδας ενάντια στον επεκτατισμό της Τουρκίας τονίζοντας ότι ο διάλογος μεταξύ των δύο πλευρών μπορεί να οδηγήσει στην επίλυση των διαφορών, χωρίς η Ελλάδα να απεμπολήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα ή να υποστεί εδαφικό ακρωτηριασμό (Κουρής, 1997). Ο Άγγελος Συρίγος, μελετά την πορεία των σχέσεων των δύο κρατών από το 1922 ως το 2013. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του για την πολιτική της Ελλάδας υπό τον Κωνσταντίνο Σημίτη, περίοδο στην οποία εντοπίζει την υιοθέτηση της στρατηγικής της «εξημέρωσης του θηρίου. Η στρατηγική αυτή, κατά τον συγγραφέα, οδήγησε στη μεγαλύτερη μεταπολιτευτική επιτυχία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, στην ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ (Συρίγος, 2015). Τέλος ο Διονύσιος Τσιριγώτης αναζητά τις πολιτικοστρατηγικές επιλογές των ελληνικών κυβερνήσεων για την προαγωγή των εθνικών συμφερόντων από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι και το «κατώφλι» του 21^{ου} αιώνα, αλλά και τα αποτελέσματα των επιλογών αυτών (Τσιριγώτης, 2013).

Στη δεύτερη κατηγορία, εντάσσονται πηγές που πραγματεύονται μικρότερες χρονικές περιόδους οι οποίες συνδέονται με σημαντικά ιστορικά γεγονότα στην πορεία των

ελληνοτουρκικών σχέσεων από το 1974 μέχρι σήμερα. Ο Χρήστος Σαζανίδης περιγράφει την τουρκική προσπάθεια αμφισβήτησης του καθεστώτος του Αιγαίου που στόχευε αφενός στην υφαλοκρηπίδα και αφετέρου στον εναέριο χώρο, με σκοπό την διχοτόμηση των χώρων αυτών και την ένταξη των ανατολικών τμημάτων τους στην τουρκική κυριαρχία (Σαζανίδης, 1987). Ο Ιωάννης Καψής περιγράφει την κρίση του 1987, τη συμφωνία του Νταβός τον Φεβρουάριο του 1988 (Καψής, 1990) και το περίφημο «mea culpa» του Ανδρέα Παπανδρέου σχετικά με το πάγωμα του Κυπριακού στην παραπάνω συμφωνία.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πηγές που αναφέρονται στην κρίση των Ιμίων του 1996. Ο ναύαρχος και πρώην αρχηγός ΓΕΕΘΑ Χρήστος Λυμπέρης αναλύει την ελληνική αποτρεπτική στρατηγική και επιχειρεί να αποκαλύψει τις χρόνιες παθογένειες του ελληνικού πολιτικού συστήματος, αλλά και να εξηγήσει τη στάση της Δύσης (κυρίως των ΗΠΑ και του NATO) και το «γεωπολιτικό ανισοζύγιο» Ελλάδας Τουρκίας, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η χώρα θα πρέπει να στηριχθεί στις δικές της δυνάμεις για να υπερασπίσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα (Λυμπέρης, Οψόμεθα την αλήθεια καθώς εστί 1994 - 1996, 2014). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η καταγραφή των γεγονότων από την αμερικανική σκοπιά, (Ελλης & Ιγνατίου, 2009), ενώ τέλος, ο Δ. Τσιριγώτης παρουσιάζει και αξιολογεί την ελληνική αποτρεπτική στρατηγική στην περίπτωση των Ιμίων, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι παρά την ισχυρή πολιτική δέσμευση του πρωθυπουργού στην απειλή εναντίον της Τουρκίας, εντοπίζονται ασυνέχειες και ασυμμετρία στο ισοζύγιο σταθερότητας και αξιοπιστίας, προφανώς λόγω της πρόθεσης ειρηνικής διευθέτησης του ζητήματος, η οποία όμως υπέσκαπτε την αξιοπιστία της ελληνικής αποτροπής (Τσιριγώτης, 2021, σσ. 267-9).

Η αναθεωρητική στρατηγική της Τουρκίας, περιγράφεται από τον Αχμέτ Νταβούτογλου πρώην Υπουργό Εξωτερικών της Τουρκίας στο περίφημο *Στρατηγικό Βάθος*, στο οποίο ξεδιπλώνεται η στρατηγική της Τουρκίας στην σύγχρονη διεθνή πολιτική και εισάγεται μία νέο-οθωμανική κοσμοθεωρία η οποία σκοπεύει να αναδείξει τη χώρα σε μία υπερδύναμη όχι μόνο περιφερειακού, αλλά και παγκόσμιου βεληνεκού (Davutoglu, 2010).

Τέλος, οι πρόσφατες εξελίξεις που αφορούν το μεταναστευτικό, τις θαλάσσιες ζώνες και την εκτέλεση ερευνών από τουρκικά ωκεανογραφικά σκάφη εντός της ελληνικής αλλά και της Κυπριακής υφαλοκρηπίδας, αλλά και την κρίση του 2020 μεταξύ Ελλάδας - Τουρκίας, δεν καλύπτονται επαρκώς από την υπάρχουσα βιβλιογραφία, λόγω ακριβώς του μικρού χρονικού διαστήματος που έχει μεσολαβήσει από τα γεγονότα αυτά. Για το λόγο αυτό βασικές πηγές στη διερεύνησή τους θα αποτελέσουν άρθρα, δημοσιεύσεις και συνεντεύξεις - δηλώσεις, τα οποία

δημοσιεύονται σε επιστημονικούς και αναγνωρισμένης αξιοπιστίας ιστοτόπους και περιοδικά του έντυπου και ηλεκτρονικού τύπου.

2.2 ΠΕΑΛΙΣΜΟΣ

2.2.1 Γενικά περί Ρεαλισμού

Η θεωρία του ιδεαλισμού επικράτησε στις Διεθνείς Σχέσεις τη δεκαετία του 1920, οικοδομήθηκε πάνω στο αξίωμα της συνεργασίας μεταξύ των κρατών. (Ηρακλείδης, 2015, σσ. 35-6). Ωστόσο οι επιθετικές ενέργειες της Ιαπωνίας στη Μαντζουρία (1931) και της Ιταλίας στην Αιθιοπία (1935), σε συνδυασμό με την απροκάλυπτη περιφρόνηση της συνθήκης των Βερσαλλιών από τη χιτλερική Γερμανία, έφεραν στο προσκήνιο το ρεαλισμό, καθώς η Κοινωνία των Εθνών, απέτυχε να προβλέψει - ερμηνεύσει και να αποτρέψει την αναζωπύρωση της βίας μετά το 1930 (McGlinchey, Walters, & Scheinpflug, 2017, pp. 4-5) με αποκορύφωμα την έκρηξη του Β΄ ΠΠ το 1939.

Ο Β΄ ΠΠ και το τρομακτικό του τέλος με την χρήση πυρηνικών όπλων από τις ΗΠΑ εναντίον της Ιαπωνίας στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, οδήγησαν στη δημιουργία ενός κλίματος απαισιοδοξίας και στη διαπίστωση ότι η αναδυόμενη θεωρία του ρεαλισμού μπορούσε να εξηγήσει τη συνεχή εμφάνιση πολέμου και συγκρούσεων κατά την αλληλεπίδραση των κρατών στο διεθνές σύστημα (Baylis & Smith, 2013, σ. 230). Θεμελιωτής του κλασικού ρεαλισμού θεωρείται ο Hans Morgenthau (1904 -1980) ο οποίος συστηματοποίησε το ρεαλισμό και τον κατέστησε συνεκτική και ενιαία θεωρία. Ο ρεαλισμός του Morgenthau περικλείεται στην εξίσωση «αναρχία + εγωισμός = πολιτική της ισχύος» (Φραγκονικολόπουλος & Προέδρου, 2015, σ. 26).

Για τους ρεαλιστές, βασική μονάδα πάνω στην οποία δομείται το διεθνές σύστημα είναι το κράτος (Baylis & Smith, 2013, σ. 231). Οι διεθνείς οργανισμοί και οι κανόνες (διεθνές δίκαιο) θεωρούνται όργανα προώθησης των συμφερόντων των ισχυρότερων κρατών, ενώ ο ανταγωνισμός και η αναρχία, η απουσία δηλαδή κάποια μορφής κεντρικής εξουσίας, αποτελούν τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος (Κουσκουβέλης , Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, σσ. 59-60). Τα κράτη συμπεριφέρονται με ιδιοτέλεια ως αποτέλεσμα της ιδιοτελούς φύσης των ανθρώπων που τα απαρτίζουν, συνέπεια της οποίας αποτελεί η καλλιέργεια αντιπαλότητας και ανταγωνισμού μεταξύ τους και η δημιουργία μίας αναπόφευκτης ροπής προς τη σύγκρουση (Heywood, 2013, σ. 119). Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται ένα περιβάλλον αβεβαιότητας και καχυποψίας, στο οποίο πρωταρχική επιδίωξη θεωρείται η επιβίωση.

Εντός της θεωρίας του ρεαλισμού διακρίνονται τρεις διαφορετικές σχολές σκέψης, αναλόγως των παραγόντων που κάθε μία θεωρεί ως επιδραστικότερους στη διαμόρφωση της στάσης των κρατών κατά την αλληλεξάρτησή τους με τους υπόλοιπους δρώντες του διεθνούς συστήματος. Ωστόσο, μεταξύ κλασσικού - πολιτικού, δομικού ή νεορεαλισμού και νεοκλασσικού ρεαλισμού, παρακάτω θα εστιάσουμε στον δομικό ρεαλισμό, λόγω της μεγάλης σημασίας της έννοιας του συστήματος (διεθνές, περιφερειακό) στην κατανόηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων γενικότερα, αλλά και των δύο εξεταζόμενων κρίσεων ειδικότερα.

2.2.2 Νεορεαλισμός ή δομικός ρεαλισμός

Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 εμφανίζεται ένας νέος τρόπος ρεαλιστικής σκέψης που ασκεί κριτική στον κλασσικό ρεαλισμό (Heywood, 2013, p. 121). Σημαντικότερος εκφραστής της τροποποιημένης εκδοχής του ρεαλισμού θεωρείται ο Kenneth Waltz ο οποίος διακρίνει τρία επίπεδα ανάλυσης: το ατομικό, το κρατικό και το διεθνές (Waltz, 2001). Κατά τον Waltz, βασικό μειονέκτημα του κλασσικού ρεαλισμού είναι ότι εστιάζοντας αποκλειστικά στα κράτη αγνοεί ή υποβαθμίζει τους παράγοντες που επηρεάζουν την πολιτική τους, οι οποίοι προέρχονται από το επίπεδο πάνω από το κράτος, δηλαδή από το διεθνές σύστημα. (Waltz, 1990, pp. 21-37).

Ο νεορεαλισμός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις συνέπειες της διεθνούς αναρχίας και χρησιμοποιώντας τη «συστημική θεωρία» (Heywood, 2013, σ. 23) μεταθέτει το επίκεντρο της έρευνας από το κράτος στο διεθνές σύστημα. Συνεπώς, για τους νεορεαλιστές πηγή των ανέμων συγκρούσεων των κρατών είναι η δομή του διεθνούς συστήματος (Waltz, 1979). Τα κράτη θεωρούνται ταυτόσημες οντότητες, το εσωτερικό των οποίων δεν επηρεάζει τις σχέσεις μεταξύ τους (Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, σσ. 65-6)

Καθώς τα κράτη βασίζονται αποκλειστικά στα δικά τους μέσα για την εξασφάλιση της επιβίωσης τους, αναγκάζονται να δρουν σε ένα πλαίσιο «αυτοβοήθειας», η οποία αποτελεί την βασική αρχή δράσης σε ένα άναρχο σύστημα, από το οποίο απουσιάζει η παγκόσμια διακυβέρνηση (Baylis & Smith, 2013, σ. 233). Στις διακρατικές σχέσεις το «δύλημμα ασφαλείας» δημιουργεί καχυποψία και μόνιμη ανασφάλεια, η οποία με τη σειρά της οδηγεί τα κράτη στην αναζήτηση της στρατιωτικής τους ενδυνάμωσης. Μόνιμη επιδίωξη των κρατών αποτελεί η βελτίωση της σχετικής τους θέσης στην κατάταξη του διεθνούς συστήματος μέσω της αναζήτησης συγκριτικών κερδών, συνθήκη η οποία «μειώνει την αποτελεσματικότητα των διεθνών οργανισμών και αποθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ τους» (Heywood, 2013, σ. 124).

Εισάγεται με τον τρόπο αυτό η έννοια της ιεράρχησης των κρατών στο διεθνές σύστημα με κριτήριο την ισχύ τους. Η ισορροπία του συστήματος ελέγχεται από τις μεγάλες δυνάμεις οι οποίες έχουν συγκεντρώσει μεγάλη ισχύ (Ηρακλείδης, 2015, σ. 44), ενώ η πολικότητα του εξαρτάται από τον αριθμό των μεγάλων δυνάμεων. Για τους νεορεαλιστές η ισορροπία της ισχύος και κατά συνέπεια η διατήρηση της ειρήνης σχετίζεται με την πολικότητά του. Τα μονοπολικά συστήματα παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη σταθερότητα καθώς το status quo ελέγχεται από μία υπερδύναμη, ενώ και τα διπολικά συστήματα παράγουν σταθερότητα μέσω της αμοιβαίας αποτροπής των πόλων τους (Φραγκονικολόπουλος & Προέδρου, 2015, σ. 30). Αντίθετα, τα πολυπολικά συστήματα ρέπουν προς την αστάθεια και η πιθανότητα συγκρούσεων αυξάνεται.

Εντός του δομικού ρεαλισμού διακρίνονται σαφώς δύο διαφορετικές σχολές. Ο αμυντικός ρεαλισμός που θεωρεί ότι τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την ασφάλειά τους όχι μόνο μέσω της ισχύος, αλλά και συνάπτοντας συμμαχίες και διεθνείς συμφωνίες με άλλα κράτη (Waltz, 2000). Αντίθετα, ο επιθετικός ρεαλισμός, υποστηρίζει ότι η ισχύς είναι αυτοσκοπός για τις μεγάλες δυνάμεις, καθώς μέσω αυτής εδραιώνεται η ηγεμονική τους θέση στο διεθνές σύστημα και επομένως οι συγκρούσεις μεταξύ τους είναι αναπόφευκτες (Mearsheimer, 2001).

2.2.3 Βασικές εξεταζόμενες αρχές του ρεαλισμού.

Παρά την ύπαρξη σημαντικών διαφορών μεταξύ των διαφορετικών σχολών σκέψης του ρεαλισμού, ορισμένες θεμελιώδεις αρχές θεωρούνται κοινώς αποδεκτές και φανερώνουν την σύνδεση των σχολών αυτών σε μία ενιαία θεωρία και οι οποίες θα αποτελέσουν τη βάση από την οποία θα αναζητηθεί η ερμηνευτική σημασία του ρεαλισμού στις ελληνοτουρκικές κρίσεις του 1996 και του 2020 και στην επαλήθευση ή απόρριψη των υποθέσεων εργασίας.

Πρώτο στοιχείο κοινής αποδοχής αποτελεί ο κρατισμός, η πεποίθηση δηλαδή ότι τα κράτη είναι οι βασικές μονάδες και οι κυρίαρχοι δρώντες του διεθνούς συστήματος και διαδραματίζουν σε αυτό καταλυτικό ρόλο σε σχέση με τους μη κρατικούς δρώντες (διεθνείς οργανισμοί, πολυεθνικές εταιρείες, τρομοκρατικές οργανώσεις) (Baylis & Smith, 2013, σ. 245). Το κάθε κράτος έχει την απόλυτη κυριαρχία εντός μίας συγκεκριμένης εδαφικής περιοχής, εντός της οποίας θεσπίζει νόμους και επιβάλλει την εφαρμογή τους, ενώ ταυτόχρονα κατά τον Weber διαθέτει το μονοπώλιο άσκησης βίας (Waters & Waters, 2015, p. 136). Ουσιαστικά, το κράτος θεμελιώνεται πάνω στην ισχύ στο εσωτερικό του. Στο διεθνές επίπεδο ωστόσο επικρατεί αναρχία και ανταγωνισμός, κάτι που αναγκάζει τα κράτη να συγκεντρώνουν

ισχύ. Ο ανταγωνισμός των κρατών διεξάγεται σε ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος όπου τα κράτη επιδιώκουν συγκριτικά κέρδη (Heywood, 2013, σσ. 121-6), καθώς όσο λιγότερο κερδίζουν από μία κατάσταση, τόσο περισσότερο επωφελούνται τα αντίπαλα κράτη.

Ο όρος «ισχύς» κατέχει κεντρικό ρόλο στις επιδιώξεις των κρατών. Μεταξύ των διαφορετικών προσεγγίσεων της ισχύος στο ρεαλιστικό στρατόπεδο, κυριαρχούν οι ερμηνείες της ως στρατιωτικής ισχύος, οικονομικής δυνατότητας, πολιτικής ικανότητας και αφθονίας πόρων (Waltz, 1979, σ. 131).

Επιπλέον, η επιβίωση του θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη όλων των υπολοίπων στόχων του κράτους (Baylis & Smith, 2013, σ. 245). Το κράτος πρέπει να προστατευτεί πάση θυσία. Μάλιστα η επιβίωσή του λαμβάνει τέτοια επιτακτικότητα, ώστε οι ηγέτες των κρατών δικαιολογούνται στην επιλογή εναλλακτικού ηθικού κώδικα προκειμένου να την υπερασπιστούν, οδηγώντας τους συχνά σε επίδειξη ανεξέλεγκτου κυνισμού (Φραγκονικολόπουλος & Προέδρου, 2015, σ. 25). Η ανάγκη για επιβίωση δεν αφήνει χώρο στην ηθική κατά την άσκηση πολιτικής.

Τέλος, το κράτος δεν μπορεί να αναθέσει την ασφάλεια του σε κάποιον άλλο φορέα - κηδεμόνα ο οποίος να εγγυηθεί την επιβίωσή του. Η αρχή της αυτοβοήθειας πηγάζει από την αδυναμία συντονισμού των συμφερόντων των κρατών, μειώνοντας με αυτό τον τρόπο τις πιθανότητες συνεργασίας και ευημερίας στο πλαίσιο συμμαχιών και διεθνών οργανισμών (Baylis & Smith, 2013, σ. 248).

2.3 ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

2.3.1 Εισαγωγικά στοιχεία

Η έννοια της κρίσης στη διεθνή πολιτική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις αλλαγές σε ένα σύστημα. Βασικά χαρακτηριστικά ενός συστήματος θεωρούνται η δομή, η σταθερότητα, η ισορροπία και η αλληλεπίδραση μεταξύ των δρώντων που ενεργούν σ' αυτό. Η αλληλεπίδραση αυτή, σύμφωνα με τον Holsti μπορεί να κυμαίνεται από συνεργασία μέχρι σύγκρουση, είτε σε ζητήματα ανταγωνιστικών συμφερόντων, είτε σε θέματα δικαιωμάτων και προνομίων, ιμπεριαλισμού και επεκτατικότητας (Holsti, 1972, pp. 452-5).

Σημαντικοί παράγοντες για την κατανόηση μίας κατάστασης κρίσης θεωρούνται, κατά τους Brecher και Yahuda, το γενικό πλαίσιο και το περιβάλλον μέσα στα οποία λαμβάνει χώρα η κρίση. Η αλλαγή η οποία προκύπτει βρίσκεται σε άμεση συσχέτιση με τη σταθερότητα και με την ισορροπία. Ως αλλαγή ορίζεται η μεταβολή του υφιστάμενου τρόπου αλληλεπίδρασης

ενός συστήματος προς την κατεύθυνση μεγαλύτερης αλληλεπίδρασής (Azar, 1972). Ο Ashby διακρίνει τέσσερις τύπους αλλαγής (Ashby, 1960, p. 87):

- πλήρης αλλαγή : δεν υπάρχουν μεσοδιαστήματα σταθερότητας.
- μερική αλλαγή: διαστήματα αλλαγής ακολουθούνται από διαστήματα σταθερότητας
- βηματική αλλαγή: διαστήματα σταθερότητας διαχωρίζονται μεταξύ τους από απότομα και στιγμιαία άλματα
- μηδενική αλλαγή

Η αλλαγή σε ένα σύστημα δύναται να αφορά τη δομή του, αύξηση ή μείωση των δρώντων ή ακόμα και αλλαγή της κατανομής - ισορροπίας ισχύος σε αυτό. Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, προκύπτει ότι ως σταθερότητα ενός συστήματος ορίζεται η αλλαγή εντός συγκεκριμένων πλαισίων, ενώ η αστάθεια συνεπάγεται την ύπαρξη μεταβολών που ξεπερνούν το συνηθισμένο όριο διακύμανσης και συνεπώς ξεφεύγουν από τα παραπάνω όρια. Με την ίδια συλλογιστική η ισορροπία αντιστοιχεί σε μία σταθερή κατάσταση ενός συστήματος στο οποίο οι μεταβολές τηρούνται κάτω από το όριο της αναστρεψιμότητας. Αντίθετα, όταν οι αλλαγές ξεπερνούν το όριο και μετατρέπονται σε μη αναστρέψιμες, τότε η κατάσταση του συστήματος μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανισορροπία. (Brecher, 1993, pp. 598-9).

2.3.2 Ορισμός - Στάδια Κρίσης

Ο Michael Brecher ορίζει την κρίση ως μία αλλαγή κατάστασης στο σύστημα η οποία έχει τα εξής χαρακτηριστικά (Brecher & Yehuda, 1985, p. 23):

- αύξηση της έντασης και πρόκληση αναταραχής στις αλληλεπιδράσεις
- μεταβολή σε ένα συγκεκριμένο στοιχείο της δομής του συστήματος, όπως η κατανομή ισχύος, ο αριθμός των δρώντων και ο σχηματισμός συμμαχιών.

Στον ορισμό αυτό ο Brecher ενσωματώνει την αλλαγή που σημειώνεται στις διαδικασίες αλλά και στη δομή του συστήματος, τις οποίες συνδυάζει με την ισορροπία και τη σταθερότητά του (Brecher, 1993, σσ. 24-5), καλύπτοντας έτσι τις τέσσερις βασικές πτυχές του συστήματος.

Η κατασκευή ενός μοντέλου κρίσης θεωρείται η ενδεδειγμένη μέθοδος αντίληψης μίας τέτοιας κατάστασης. Το ξέσπασμα μίας κρίσης συμπίπτει με την περίοδο προ-κρίσης στην εξωτερική πολιτική και χαρακτηρίζεται από την αύξηση της απειλής από τον αντίπαλο. Συνήθως περιορίζεται σε μία αναταραχή στην αλληλεπίδραση δυο κρατών, όπου το κράτος Α απειλεί να επιτεθεί στο Β, αν αυτό δε συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις του (Brecher, 1993, pp. 25-6).

Ακολουθεί η φάση της κλιμάκωσης, κατά τη διάρκεια της οποίας εκδηλώνεται πολύ μεγαλύτερη ένταση και μία ποσοτική αύξηση της πιθανότητας έναρξης στρατιωτικών εχθροπραξιών (Carlson, 2008). Η φάση της κλιμάκωσης δε συνεπάγεται απαραίτητα την έκλυση βίας μεταξύ των αντιπάλων, όταν αυτή όμως σημειωθεί, επεκτείνεται σε εκτεταμένης βίας συγκρούσεις. Βασικό χαρακτηριστικό της κλιμάκωσης είναι ότι δημιουργεί μη αναστρέψιμες αλλαγές στο σύστημα.

ΣΤΑΔΙΟ	ΕΝΑΡΞΗ	ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ	ΑΠΟΚΛΙΜΑΚΩΣΗ	ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ
ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ	Αρχική αναταραχή	Μέγιστη αναταραχή	Συμβιβασμός	Αλληλεπίδραση εκτός κρίσης
ΠΕΡΙΟΔΟΣ	Προ - Κρίσης	Κρίση	Τερματισμός κρίσης	Μετά κρίσης
ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	Αύξηση του επιπέδου απειλής (αύξηση ανησυχίας ληπτών απόφασης)	Μέγιστο επίπεδο απειλής + ασφυκτική πίεση χρόνου + υψηλότερη πιθανότητα πολέμου (μέγιστη ανησυχία ληπτών απόφασης)	Μείωση απειλής, πίεσης χρόνου και πιθανότητας πολέμου (μείωση ανησυχίας ληπτών απόφασης)	Απειλή εντός των συνηθισμένων ορίων, ύπαρξη χρόνου (απουσία stress)

Σχήμα 1: Φάσεις και περίοδοι μία κρίσης
(πηγή: M. Brecher, 1993, p.27)

Η αποκλιμάκωση μίας κρίσης χαρακτηρίζεται από μείωση της απειλής από τον αντίπαλο και από ελάττωση των εχθρικών αλληλεπιδράσεων, οι οποίες δίνουν τη θέση τους στο συμβιβασμό (Leng & Singer, 1988). Η περίοδος της αποκλιμάκωσης μπορεί να χαρακτηριστεί και ως τερματισμός της κρίσης.

Τελευταίο στάδιο μίας κρίσης αποτελεί η επίδραση που αυτή επέφερε τόσο σε micro (δηλαδή στις μεταξύ των αντιπάλων σχέσεις), όσο και σε macro επίπεδο, όπου αναζητείται ο αντίκτυπος της κρίσης στο διεθνές σύστημα και στο αν και κατά πόσο προκλήθηκαν σε αυτό μη αναστρέψιμες αλλαγές (Brecher, 1993, σ. 27).

2.3.3 Σοβαρότητα και σημασία

Η σοβαρότητα μίας κρίσης αναφέρεται στην ένταση των συγκρουσιακών αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στους συμμετέχοντες στην κρίση, υποδηλώνοντας με τον τρόπο αυτό το βαθμό αστάθειας του συστήματος (Brecher & Yehuda, 1985, σ. 27). Η μέτρηση της σοβαρότητας της κρίσης πραγματοποιείται με τη χρήση κατάλληλων δεικτών. όπως ο αριθμός των συμμετεχόντων κρατών - δρώντων στην κρίση. Επιπλέον, κρίση η οποία λαμβάνει χώρα σε γεωστρατηγικής σημασίας περιοχή συγκεντρώνει πιθανότητες να είναι μεγάλης

σοβαρότητας (James, Brecher, & Hoffman, 1988). Τρίτος δείκτης μέτρησης θεωρείται η ανομοιογένεια ανάμεσα στα αντίπαλα μέρη της κρίσης (Mortensen & Hinds, 2001, pp. 216-7). Επίσης, η εμπλοκή μεγάλων δυνάμεων αποτελεί πρόκληση για τη δομή του συστήματος και η έκταση της βίας που χρησιμοποιήθηκε αποκαλύπτει τη μεγάλη ή περιορισμένη βαρύτητα της κρίσης (Brecher & Yehuda, 1985). Τέλος, οι σοβαρότερες κρίσεις αφορούν στρατιωτικά θέματα και ζητήματα ασφαλείας, ενώ επίσης μεγάλος αριθμός διμερών διαφορών δυσκολεύει το συμβιβασμό και την επιτυχή κατάληξη διαπραγματεύσεων για τερματισμό της κρίσης (Brecher, 1993, σ. 294).

Η εκτίμηση της σημασίας μίας κρίσης δεν μπορεί να εξαχθεί αμέσως μετά τον τερματισμό της. Απαιτείται παρέλευση ενός χρονικού πλαισίου, εντός του οποίου θα παρατηρηθούν οι αλλαγές που επήλθαν στο σύστημα. Η σημασία μίας διεθνούς κρίσης αφορά στο βαθμό ανισορροπίας που προκάλεσε στο σύστημα και μπορεί να εκτιμηθεί σε τέσσερις διαστάσεις (James, Brecher, & Hoffman, 1988, σ. 54). Αρχικά, μια κρίση μεγάλης σημασίας συνοδεύεται σχεδόν κατά κανόνα από αλλαγή του αριθμού των εμπλεκομένων - δρώντων, ενώ επίσης ο αντίκτυπος της κρίσης στις υπάρχουσες συμμαχίες είναι στενά συνδεδεμένος με τη σημασία της (Brecher & Yehuda, 1985, σ. 27). Οι δύο τελευταίες παράμετροι για τη μέτρηση της σημασίας μίας κρίσης αφορούν στην αλλαγή κατάταξης ισχύος, αλλά και τη μεταβολή «των κανόνων του παιχνιδιού» με την επιβολή νέων ή την εξασφάλιση συναίνεσης στους υπάρχοντες (James, Brecher, & Hoffman, 1988, p. 63).

2.3.4 Διαχείριση Κρίσης

Ο P. Williams διακρίνει δύο διαφορετικές σχολές σκέψης που εστιάζουν στους στόχους της διαδικασίας διαχείρισης κρίσης. Η πρώτη από αυτές περιγράφει ως βασικό μέλημα των ληπτών απόφασης την προσπάθεια ειρηνικής διευθέτησης και αποφυγής της σύγκρουσης (Williams, 1976, σ. 27), ενώ αντίθετα, η δεύτερη σχολή σκέψης θεωρεί ότι τα κράτη εμπλέκονται συνειδητά σε μία κρίση, από την οποία σκοπεύουν να αποκομίσουν οφέλη εξαναγκάζοντας τον αντίπαλο σε υποχώρηση (Williams, 1976). Στην κατεύθυνση αυτή ενέργειες υψηλού ρίσκου είναι αναμενόμενες, κυρίως από την πλευρά του αναθεωρητικού κράτους, προκειμένου να προκαλέσει το «σεισμό που θα αποτελέσει τον καταλύτη για την επιθυμητή αλλαγή στο status quo» (Brecher & Yehuda, 1985, σ. 17). Συνεπώς, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η διαχείριση κρίσης μπορεί να περιλαμβάνει αφενός την επιδίωξη αποφυγής του πολέμου, αλλά και αφετέρου την προσπάθεια εξυπηρέτησης συμφερόντων (Clarke & White, 1989, p. 29).

Σημαντικός παράγοντας στην ορθή διαχείριση κρίσης θεωρείται η τυποποίηση των διαδικασιών προς κέρδος χρόνου αλλά και η εγκαθίδρυση ενός ευέλικτου και αποδοτικού συστήματος διαχείρισης. Ο Η. Κουσκουβέλης τονίζει τη σημασία δημιουργίας ενός κλειστού κύκλου - πυρήνα, ο οποίος θα κληθεί να αντιμετωπίσει μία κρίση (Κουσκουβέλης, 1997, σ. 115) προσδίδοντας ταχύτητα στη λήψη απόφασης αποκλείοντας τη διαρροή πληροφοριών. Τέλος, σημαντικότερος θεωρείται ο απόλυτος συγχρονισμός και συντονισμός στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας (Κουσκουβέλης, 1997, σ. 120), αφενός προς αποφυγή άσκοπης κλιμάκωσης, αλλά και αφετέρου προκειμένου οι στρατιωτικές ενέργειες να ενσωματώνονται στη γενικότερη στρατηγική του κράτους που έχει καθοριστεί από την πολιτική ηγεσία.

2.4 ΘΕΩΡΙΑ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ

2.4.1 Εισαγωγικά Στοιχεία

Η αποτροπή εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1950 και κυριάρχησε στις διεθνείς πολιτικές εξελίξεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Αναπτύχθηκε κυρίως στις ΗΠΑ προκειμένου να αποτελέσει το θεωρητικό υπόβαθρο - πλαίσιο στην προσπάθεια ανασχεσης του σοβιετικού επεκτατισμού (Ηρακλείδης, 2015, σ. 86). Επιχειρώντας να ορίσουμε την έννοια της αποτροπής διαπιστώνουμε ότι μεγάλο μέρος της θεωρίας στηρίζεται στις διανοητικές διεργασίες που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια λήψης απόφασης καθώς επίσης και στις ορθολογικές αλλά και ψυχολογικές θεωρίες που αναπτύσσονται στη διαδικασία αυτή (Gray, 2009, p. 56).

Σύμφωνα με τον Robert Jervis, ως αποτροπή ορίζεται η διαδικασία κατά την οποία ένας δρών επιχειρεί να χειραγωγήσει άλλους εκτοξεύοντας απειλές εναντίον τους, με σκοπό να τους αναγκάσει να δράσουν όπως εκείνος επιθυμεί (Jervis, 1979, p. 292). Ο Morgan ισχυρίζεται ότι η αποτροπή στοχεύει στο μυαλό του επιτιθέμενου και ότι εκεί κρίνεται η επιτυχία ή η αποτυχία της (Morgan, 1985, p. 125), ενώ ο Howard την ορίζει ως είδος πολιτικής το οποίο σκοπεύει να πείσει τον αντίπαλο, ότι τα οφέλη που θα αποκομίσει σε περίπτωση χρήσης βίας θα είναι σημαντικά μικρότερο από το κόστος το οποίο θα κληθεί να αναλάβει, απειλώντας τον με στρατιωτικά αντίποινα (Howard, Reassurance and Deterrence. Western Defense in the 1980's, 1982). Επιπλέον, Thomas Schelling θεωρεί ότι η αποτροπή αποτελεί απειλή δυσμενών συνεπειών σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τα συμφέροντα του απειλούντος (Schelling, 1990), ενώ τέλος ο Δ. Τσιριγώτης την παραλληλίζει με την πειθώ, αναφέροντας ότι αποτελεί «τη διαχειριστική ικανότητα ενός δρώντα να επηρεάσει την πολιτικοστρατηγική συμπεριφορά

του εταίρου του, απειλώντας τον με μη αποδεκτό κόστος» (Τσιριγώτης, Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής, 2021, p. 36).

2.4.2 Βασικές παράμετροι της θεωρίας της αποτροπής

Η θεωρία αποτροπής, αν και αρχικά είχε μικρή απήχηση, στη συνέχεια διάνυσε μια εξελικτική διαδικασία τροποποιήσεων και βελτιώσεων, μέσω της οποίας κατέστη μία από τις πιο σημαντικές θεωρίες στις Διεθνείς Σχέσεις. Η διαδικασία αυτή συντελέστηκε σε τρεις περιόδους. Σημαντικότεροι εκπρόσωποι της πρώτης περιόδου θεωρούνται οι Brodie, Wolfers και Viner, οι οποίοι αντιλήφθηκαν σχετικά νωρίς την προβληματική που συνόδευε τη ραγδαία αύξηση των πυρηνικών όπλων ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης.

Η δεύτερη σχολή σκέψης στηρίχθηκε στη θεωρία παιγνίων και συγκεκριμένα στο παίγνιο της «κότας», το οποίο περιγράφει καταστάσεις στις οποίες αρχική επιλογή και των δύο πλευρών είναι η άκαμπτη εμμονή στην αρχική θέση, καταλήγει όμως στην από κοινού υποχώρηση προκειμένου να αποφευχθεί η αμοιβαία καταστροφή (Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, σσ. 291-4). Το δεύτερο κύμα απαξιώνει το σενάριο της ανταμοιβής και του συμβιβασμού του επιτιθέμενου και επικεντρώνει κυρίως στην επαπειλούμενη τιμωρία. Παρατηρείται επίσης μία μεροληπτική στάση υπέρ των δυνάμεων που ελέγχουν το status quo, (Jervis, 1979, σ. 297), ωστόσο εντονότερη κριτική προκλήθηκε λόγω εμμονής στην ορθολογικότητα των ληπτών απόφασης και των ηγετών ιδιαίτερα σε συνθήκες μεγάλης κρισιμότητας και άγχους (Morgan, 1985, σ. 121).

Κατά τη διάρκεια της τρίτης περιόδου επιχειρείται διεύρυνση της θεωρίας της αποτροπής που μέχρι τότε ήταν κυρίως συμπερασματική και όχι δοκιμασμένη στην πράξη σύμφωνα με τους George και Smoke (George & Smoke, Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice, 1979, pp. 61-71), εστιάζοντας στα κέρδη ενός κράτους όταν αντιστέκεται στην αποτροπή του αντιπάλου και στο κόστος που υφίσταται σε περίπτωση υποχώρησης. Σημαντικότερες παράμετροι είναι η διάθεση ανάληψης ρίσκου από τα κράτη, η αναβάθμιση της ανταμοιβής στον επιτιθέμενο προκειμένου να μην έρχεται αντιμέτωπος με το φάσμα της ήττας από την υποχώρησή του και η αύξηση της πιθανότητας αποτυχίας της αποτροπής, είτε λόγω παρανόησης των κόκκινων γραμμών και των προθέσεων του αντιπάλου, είτε λόγω λανθασμένης εκτίμησης περί της ισχύος του (Jervis, 1979, σσ. 303-10). Επιπροσθέτως, μεγάλη σημασία αποδίδεται στη σωστή ανάλυση και ερμηνεία των πληροφοριών που συλλέγονται (Achen & Snidal, 1989, p. 155). Τέλος, επισημαίνονται τα στοιχεία που πρέπει να θυσιάσει ένα κράτος αν υποχωρούσε στις απαιτήσεις του ανατροπέα

και τα οποία σύμφωνα με τον Jervis είναι τα συμφέροντά του, θεμελιώδη ή στρατηγικά, (Jervis, 1979, σσ. 314-5) αλλά και η πολιτική δέσμευση που έχει αναληφθεί για την προάσπισή τους (Τσιριγώτης, Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής;, 2021, σσ. 79-80).

2.4.3 Αποτρεπτική Στρατηγική

Η θεωρία της αποτροπής χρησιμοποιείται συχνά ως βάση για την οικοδόμηση και το σχεδιασμό της πολιτικής ενός κράτους με σκοπό να αποτρέψει τους αντίπαλους του από το να του επιτεθούν. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δ. Τσιριγώτης, ως αποτρεπτική στρατηγική ορίζεται « η οργανωτική και λειτουργική διαδικασία πραγμάτωσης σε επίπεδο θεάτρου πολέμου των θεμελιωδών αρχών της θεωρίας της αποτροπής» (Τσιριγώτης, Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής;, 2021, σ. 45)., η οποία επηρεάζει το σύνολο της διαδικασίας λήψης απόφασης ενός κράτους.

2.4.4 Είδη Αποτροπής

Αναλόγως του τρόπου αλλά και των συνθηκών που συντρέχουν για την εφαρμογή της, διακρίνονται διαφορετικές μορφές τις οποίες μπορεί να λαμβάνει η αποτρεπτική στρατηγική. Η αποτροπή, αναλόγως των εμπλεκόμενων στην εφαρμογή της μερών (Κολιόπουλος, Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, 2010, σσ. 24-5), μπορεί να είναι::

- Εθνική, η οποία διεξάγεται αποκλειστικά με εθνικούς πόρους και μέσα.
- Διεθνής, που εμπλέκει τρίτα κράτη στην εφαρμογή της.
- Προεκτεινόμενη. Συνίσταται στην προστασία τρίτων μέσω της αποτροπής προσβολών εναντίον τους.
- Ενδοπολεμική, η οποία σκοπεύει να αποτρέψει τον αντίπαλο να κλιμακώσει την ένταση σε περίοδο πολέμου.
- Μίνιμουμ, που αναφέρεται στην κατοχή μικρού πυρηνικού οπλοστασίου.

Επιπλέον, ο ίδιος διακρίνει τις παρακάτω μορφές αποτροπής με κριτήριο τον τρόπο άσκησής της (Κολιόπουλος, Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, 2010, σσ. 23-4):

- Αποτροπή μέσω παρουσίας. Εξασφαλίζεται με την διατήρηση μικρού όγκου δυνάμεων σε συγκεκριμένη εδαφική περιοχή.

- Αποτροπή με χρήση αντιποίνων η οποία επιτυγχάνεται μέσω προειδοποίησης στρατιωτικής απάντησης σε διαφορετικό τόπο, χρόνο και τρόπο από τον αντίστοιχο εχθρικό.
- Αποτροπή μέσω άμυνας. Απαιτεί τη συνεχή εγρήγορση και τη διατήρηση αξιόλογης αμυντικής ικανότητας.
- Αποτροπή μέσω άρνησης, στην οποία ο αντίπαλος εμποδίζεται από το να αποκομίσει συγκεκριμένα οφέλη, αντιλαμβανόμενος το μάταιο των ενεργειών του.

Κάθε μια από τις παραπάνω μορφές μάλιστα μπορεί να είναι άμεση, όταν η εχθρική ενέργεια είναι επικείμενη ή γενική όταν αφορά στην πρόληψη εκδήλωσης οποιασδήποτε ενέργειας βλάπτει τα συμφέροντα ενός κράτους (Τσιριγώτης, Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής:, 2021, σσ. 52-9).

2.4.5 Αποτελεσματικότητα Αποτροπής

Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της αποτροπής ενέχει το στοιχείο της υποκειμενικότητας. Η χρήση της αποτροπής μπορεί να χαρακτηριστεί επιτυχημένη όταν ο εκφοβισμός και η απειλή έναντι του αντιπάλου παράγουν από μόνα τους το επιθυμητό αποτέλεσμα χωρίς να είναι απαραίτητη η «τιμωρία» (Ηρακλείδης, 2015, σ. 86), καθώς η δαμόκλειος σπάθη της απειλής τον αναγκάζει να μεταβάλει την αναθεωρητική του στάση.

Η αποτροπή ως ψυχολογική έννοια στηρίζεται στην αξιοπιστία (Snyder, 1961, pp. 4-5). Προκειμένου δηλαδή η αποτροπή να χαρακτηρίζεται αξιόπιστη και επομένως επιτυχημένη, πρέπει η απειλή στην οποία στηρίζεται να περιγράφει με σαφή τρόπο την πρόθεση αλλά και τη δυνατότητα του αποτροπέα να την πραγματοποιήσει προξενώντας σημαντικές βλάβες στον αντίπαλο (Schelling, 1990). Η αξιοπιστία της αποτροπής συναρτάται με το είδος των συμφερόντων που διακυβεύονται, με την ισορροπία στρατιωτικής ισχύος μεταξύ των κρατών αλλά και με τη διάθεση ανάληψης ρίσκου από τους ηγέτες αμυνόμενου και επιτιθέμενου (Τσιριγώτης, Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής:, 2021, σ. 125).

Εξάλλου, εκτός της αξιοπιστίας σημαντικός παράγοντας για την επιτυχή χρήση της αποτροπής είναι η σταθερότητα παρόλο που θεωρείται αρκετά ασαφής έννοια (Zagare & Kilgour, 2000, p. 128). Συχνά η σταθερότητα συμπλέκεται με το στρατιωτικό δόγμα του κράτους, με την υψηλή του στρατηγική αλλά και το πιεστικό δίλημμα ασφαλείας των κρατών, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να προκαλέσει αντί να αποτρέψει την γενικευμένη σύρραξη. Συνοψίζοντας, η σταθερότητα της αποτροπής «συναρτάται από την αντίληψη και την

πεποίθηση του εν δυνάμει επιβουλέα ότι η αποτρεπτική απειλή του αμυνόμενου δεν θα του παρέχει συγκριτικό πλεονέκτημα για τη διεξαγωγή επιθετικής δράσης» (Τσιριγώτης, Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής;, 2021, σσ. 123-4).

2.5 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

2.5.1 Ορισμός

Στρατηγική είναι η τέχνη της ανάπτυξης - σύνδεσης - χρήσης των ικανών και αναγκαίων μέσων για την επίτευξη ιεραρχημένων - προσδιορισμών στόχων απέναντι σε ένα ή περισσότερους αντιπάλους. Εκτός της επιβίωσης, τα κράτη επιδιώκουν την κατάκτηση ηγεμονικής θέσης στο σύστημα. Ο Kenneth Waltz χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «ελάχιστη επιδίωξη των κρατών αποτελεί η επιβίωση και μέγιστη η παγκόσμια ηγεμονία» (Waltz, Theory of international Politics, 1979, p. 118). Με ποιο τρόπο όμως επιλέγουν τα κράτη να εξυπηρετήσουν τις επιδιώξεις - στόχους τους;

Σύμφωνα με τον Michael Howard ο τρόπος με τον οποίο τα κράτη χρησιμοποιούν τα διαθέσιμα μέσα για να επιτύχουν τους πολιτικούς τους στόχους, ονομάζεται στρατηγική (Howard, The strategic approach to international relations, 1976, p. 67). Αντικείμενο της στρατηγικής είναι ο εντοπισμός των αιτίων, των διαδικασιών αλλά και των αποτελεσμάτων των πολιτικών της ισχύος, των απειλών, του εξαναγκασμού και της αποτροπής με βάση την ισχύ και την απειλή σύγκρουσης (Ηρακλείδης, 2015, σ. 85). Ο Liddell Hart αναφέρει τη στρατηγική ως «την τέχνη κατανομής και χρήσης των στρατιωτικών μέσων προς εξυπηρέτηση των στόχων της πολιτικής» (Hart, 1991, σ. 321), ενώ ο Andre Beaufre την προσδιορίζει ως «διαλεκτική τέχνη δύο αντίθετων βουλήσεων οι οποίες χρησιμοποιούν την ισχύ για να επιλύσουν τη διαφορά τους» (Beaufre, 1965, σ. 22).

2.5.2 Επίπεδα Στρατηγικής

Η στρατηγική αναλόγως του πεδίου στο οποίο εφαρμόζεται μπορεί να διακριθεί σε επίπεδα. Σύμφωνα με τον Κ. Κολιόπουλο, τα επίπεδα αυτά έχουν όπως παρακάτω (Κολιόπουλος, Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, 2010):

- 1^ο επίπεδο - Υψηλή Στρατηγική. Αναφέρεται στη χρήση του συνόλου των μέσων που έχει στη διάθεσή του ένα κράτος με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων σε μία σύγκρουση.
- 2^ο επίπεδο - στρατιωτική στρατηγική. Αφορά στην κατάλληλη χρήση όλων των στρατιωτικών μέσων.

- 3^ο επίπεδο - επιχειρησιακή τέχνη. Είναι η χρησιμοποίηση κατάλληλων στρατιωτικών δυνάμεων στο πλαίσιο μίας στρατιωτικής επιχείρησης.
- 4^ο επίπεδο - τακτική. Αφορά στη χρήση των διαθέσιμων στρατιωτικών μονάδων στο πλαίσιο μίας μάχης.

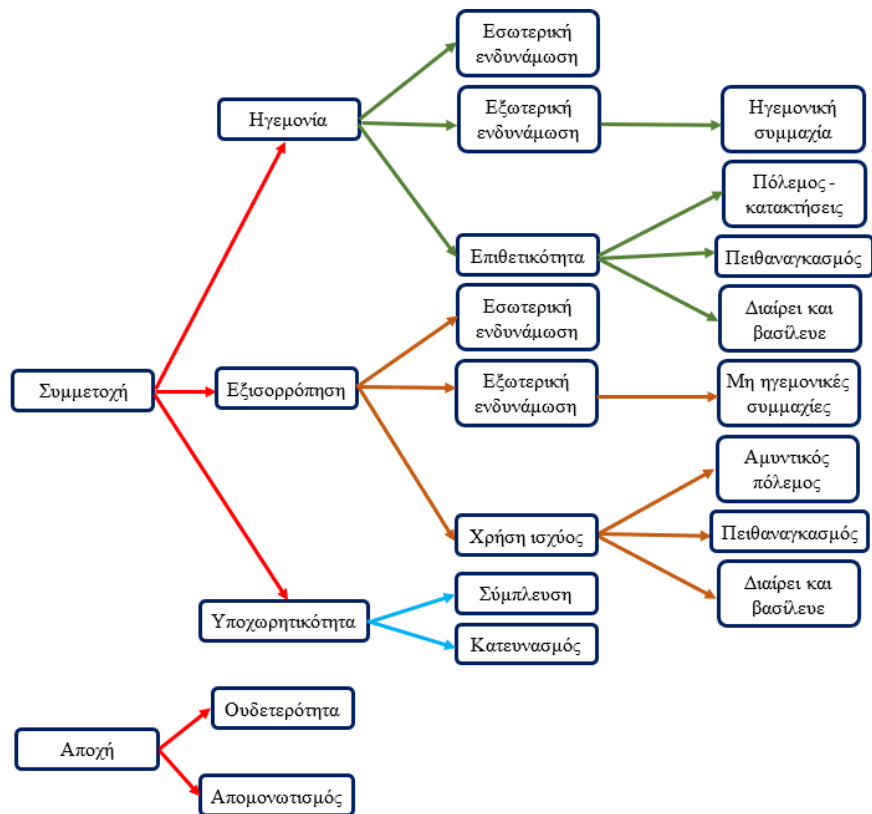
2.5.3 Τύποι Υψηλής Στρατηγικής

Οι βασικές υψηλές στρατηγικές μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τέσσερις διαφορετικές «αρχέτυπες» μορφές (Παπασωτηρίου, 2004, σ. 22).

- Στρατιωτική ανάσχεση - επέκταση. Το κράτος στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις είτε για την άμυνα του είτε για να επιβληθεί έναντι όσων το απειλούν.
- Σύναψη συμμαχιών με άλλα κράτη, προκειμένου να αντιμετωπίσουν ενωμένα μία κοινή απειλή.
- Εξισορροπήσεις. Η απειλή εξουδετερώνεται με μικρό κόστος μέσω μεταβαλλόμενων ισορροπιών και με την επέμβαση τρίτων, με σκοπό να διχαστεί ο αντίπαλος («διαίρει και βασίλευε»). Κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η διπλωματία, ενέχει όμως μεγάλο βαθμό αβεβαιότητας.
- Τέλος η στρατηγική του κατευνασμού αποτελεί μία μορφή υποχώρησης - παραχώρησης. Οδηγεί σε περίπτωση επιτυχίας σε αποφυγή της σύγκρουσης και επομένως μειώνει το κόστος που συνεπάγεται αυτή, ωστόσο ενέχει τον κίνδυνο να εκληφθεί ως αδυναμία και ο αντίπαλος να «αυξήσει τις απαιτήσεις αλλά και την επιθετικότητά του» (Παπασωτηρίου, 2004, σ. 29).

Ο Η. Κουσκουβέλης θεωρεί ότι οι δρώντες ενός συστήματος επιλέγουν τη στάση τους μεταξύ αποχής και συμμετοχής (Σχήμα 3). Η αποχή οδηγεί στην ουδετερότητα και στον απομονωτισμό. Αντίθετα, η συμμετοχή προσφέρει τρεις διαφορετικές επιλογές: ηγεμονία, εξισορρόπηση και υποχωρητικότητα. Κάθε μία από τις παραπάνω, παρέχει πληθώρα επιλογών όπως πόλεμος, συμμαχίες, πειθαναγκασμός, «διαίρει και βασίλευε», ενδυνάμωση, σύμπλευση και κατευνασμός (Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, σ. 191).

Ο πόλεμος αποτελεί τύπο επιθετικής στρατηγικής και επιλέγεται από τα κράτη με σκοπό την αλλαγή των συσχετισμών ισχύος υπέρ του επιτιθέμενου κράτους. Υλοποιείται με άμεση στρατιωτική σύγκρουση με τον αντίπαλο. Ωστόσο, συχνά απορρίπτεται ως επιλογή λόγω υψηλού κόστους και μεγάλης αβεβαιότητας, ενώ ενδεχόμενη ήττα μπορεί να επιφέρει την εξάλειψη του κράτους (Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, σσ. 208-9).

Σχήμα 2: Τα κράτη στη διεθνή πολιτική, πηγή: Κουσκουβέλης, 2004, σ.191

Αντίθετα, ο πειθαναγκασμός χρησιμοποιεί την απειλή για να προσδώσει οφέλη στο κράτος που τον χρησιμοποιεί δηλαδή τα κράτη να αναγκάσουν τους αντιπάλους τους να παραιτηθούν από τις διεκδικήσεις τους πριν ηττηθούν σε πόλεμο στο πεδίο της μάχης. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω πρόκλησης βλάβης στην οικονομία του αντιπάλου ή ακόμα και επιβάλλοντας τιμωρητικά μέτρα που πλήττουν τον πληθυσμό του αντίπαλου κράτους (Mearsheimer, 2001, pp. 85-7).

Η εξισορρόπηση είναι αμυντική στρατηγική και αφορά στην επαύξηση της ισχύος του κράτους προκειμένου να είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στις απειλές των αντιπάλων. Μπορεί να διακριθεί σε εσωτερική και εξωτερική. Η εσωτερική εξισορρόπηση επικεντρώνει στην απόκτηση της απαραίτητης ισχύος που θα το καταστήσει ασφαλές έναντι των αντιπάλων του. Αντίθετα, η εξωτερική διάσταση της εξισορρόπησης συνδέεται με τη συγκρότηση συμμαχιών απέναντι σε ένα κοινό αντίπαλο, παρουσιάζει όμως και μειονεκτήματα, όπως είναι η ελαστικότητα των συμμαχιών αλλά και ο περιορισμός της ελευθερίας επιλογών ενός κράτους στο πλαίσιο της συμμαχίας (Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, σσ. 214-8).

Τέλος, κατά τους Πλατιά και Κολιόπουλο, τα κράτη διαχωρίζονται σε αυτά που επιδιώκουν την ανατροπή του status quo (αναθεωρητικά) και σε αυτά που επιχειρούν να το διατηρήσουν. Τα αναθεωρητικά κράτη χρησιμοποιούν τη βία με επιθετικές βλέψεις και απειλούν με σκοπό να αναγκάσουν τον αντίπαλο να υιοθετήσει την πολιτική του κατευνασμού προς όφελός τους. Αντίθετα, τα κράτη που υπερασπίζονται το status quo χρησιμοποιούν τη στρατιωτική βία για να εξασφαλίσουν την άμυνά τους και απειλούν για να αποτρέψουν τον αντίπαλο να τους επιτεθεί (Platias & Koliopoulos, 2010, p. 6).

2.5.4 Εκτίμηση αποτελεσματικότητας

Σύμφωνα με τον Χ. Παπασωτηρίου, η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της υψηλής στρατηγικής μπορεί να πραγματοποιηθεί με τα παρακάτω πέντε κριτήρια (Παπασωτηρίου, 2004, σσ. 33-4):

- Καταλληλότητα. Αφορά την προσαρμογή της στρατηγικής στις εξελίξεις του διεθνούς περιβάλλοντος.
- Εσωτερική συνοχή, απουσία δηλαδή πτυχών της στρατηγικής οι οποίες αλληλοεξουδετερώνονται.
- Αποδοτικότητα λόγω επίτευξης των πολιτικών σκοπούς της και μάλιστα με το μικρότερο δυνατό κόστος.
- Συσχετισμός δυνατοτήτων - στόχων ώστε οι στόχοι της στρατηγικής να μπορούν να εξυπηρετηθούν από τις δυνατότητες του κράτους και να είναι μη πραγματοποιήσιμοι.
- Δυνατότητα αντοχής σε σφάλματα.

2.6 ΤΑ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΙΣΧΥΡΑ ΚΡΑΤΗ

2.6.1 Ισχύς και κατάταξη κρατών στο διεθνές σύστημα

Η έννοια της ισχύος αποτελεί τη βασική διάσταση πάνω στην οποία οικοδομείται η πολιτική ενός κράτους. Η ισχύς δεν είναι στατική έννοια, αντίθετα ο δυναμικός της χαρακτήρας (Τσιριγώτης, Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο Ισχυρών Κρατών στο Διεθνές Σύστημα των νεότερων Χρόνων, διδακτορική διατριβή, 2006, σ. 36) υποδηλώνει την τάση για μεταβολή. Η ισχύς απορρέει από ένα σύνολο συντελεστών ισχύος. Ο Morgentau εντοπίζει οκτώ διαφορετικούς συντελεστές (Morgenthau, 1948, pp. 80-105): γεωγραφία, φυσικοί πόροι, βιομηχανικές δυνατότητες, στρατιωτική ετοιμότητα, πληθυσμός, χαρακτήρας του κράτους,

ηθικό και ποιότητα διπλωματίας και ο Η. Κουσκουβέλης τους διαχωρίζει σε υλικούς - αντικειμενικούς, λειτουργικούς και υποκειμενικούς (Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, σσ. 147-86). Ειδικότερα:

- Υλικοί - Αντικειμενικοί συντελεστές: γεωγραφία, πληθυσμός, πηγές πλούτου και ένοπλες δυνάμεις.
- Στους λειτουργικούς συντελεστές κατατάσσονται το πολιτικό σύστημα και η λειτουργία του, η διοίκηση του κράτους, η αποτελεσματικότητα των μηχανισμών του, η ικανότητα στρατιωτικής κινητοποίησης και η θέση του κράτους στο διεθνές σύστημα.
- Τέλος, οι υποκειμενικοί συντελεστές αφορούν στην ηγεσία ενός κράτους αλλά και στη φήμη - κύρος του κράτους.

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, η ισχύς αποτελεί για τα κράτη έναν από τους σημαντικότερους στόχους και ταυτόχρονα το βασικό κριτήριο κατάταξής τους στην ιεραρχική δομή του. Η κατάταξη αυτή διακρίνει τα κράτη σε τέσσερις κατηγορίες (Keohane, 1969):

- Μεγάλες δυνάμεις ή (καθοριστικά του συστήματος κράτη - system determining) μπορούν να χαρακτηριστούν όσα ασκούν σημαντική επιρροή στα τεκταινόμενα στο διεθνές σύστημα.
- Σε μία δεύτερη κατηγορία εντάσσονται τα δευτερεύοντα κράτη, τα οποία δεν μπορούν να κυριαρχήσουν από μόνα τους στο διεθνές σύστημα, έχουν όμως τη δυνατότητα να το επηρεάσουν σημαντικά (system influencing).
- Ακολουθούν κράτη τα οποία δεν ασκούν σημαντικό αντίκτυπο στο διεθνές σύστημα ως μονάδες, μπορούν όμως να το πράξουν συμμετέχοντας σε συμμαχίες ή διεθνείς οργανισμούς (μεσαίες δυνάμεις - system affecting).
- Τέλος, οι μικρές δυνάμεις ή τα «system ineffectual» κράτη, για τα οποία η εξωτερική πολιτική αποτελεί απλή προσαρμογή στην πραγματικότητα και όχι επανακαθορισμός της.

2.6.2 Ορισμός και χαρακτηριστικά των μικρών δυνάμεων

Ο Maurice East αναφερόμενος στις μικρές δυνάμεις ή λιγότερα ισχυρά κράτη, όπως συχνά αναφέρονται στη βιβλιογραφία, εντοπίζει πέντε βασικά τους χαρακτηριστικά: περιορισμένη αλληλεπίδραση με άλλα κράτη, συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς, υποστήριξη του Διεθνούς Δικαίου, μικρή στρατιωτική δύναμη και εξωτερική πολιτική προσανατολισμένη σε περιφερειακά ζητήματα. Διαθέτουν ισχυρή οικονομία και πληθυσμό μεταξύ 10 και 15

εκατομμυρίων (East , 1973, p. 557). Ο Vital ορίζει τις μικρές δυνάμεις ως κράτη που είναι εξαρτημένα από τις μεγάλες δυνάμεις, έχοντας απωλέσει, με τον τρόπο αυτό, μέρος της αυτονομίας τους, συχνά δε καταλήγουν να μετατρέπονται σε «δορυφόρους» τους (Vital, 1971, p. 9) ενώ ο Mathisen υποστηρίζει ότι οι όροι μεγάλες και μικρές δυνάμεις αντανakλούν κυρίως την πολιτική δύναμη των κρατών αυτών και όχι το γεωγραφικό ή πληθυσμιακό τους μέγεθος (Mathisen, 1971). Πέραν των παραπάνω ποσοτικών χαρακτηριστικών τους, διακρίνονται και ποιοτικά γνωρίσματα των κρατών αυτών, όπως οι ισχνοί συντελεστές, η οριοθέτηση του πλαισίου δράσης στο περιφερειακό μόνο επίπεδο και η συνάρτηση της επιβίωσής τους με την σταθερότητα του υπάρχοντος status quo (Τσιριγώτης, Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο Ισχυρών Κρατών στο Διεθνές Σύστημα των νεότερων Χρόνων, διδακτορική διατριβή, 2006, p. 39).

2.6.3 Στρατηγικές Λιγότερο Ισχυρών Κρατών

Τα λιγότερο ισχυρά κράτη, λόγω των ισχνών συντελεστών ισχύος που διαθέτουν, αποδύονται σε ένα διαρκή αγώνα, ο οποίος στοχεύει αφενός στην εξασφάλιση της επιβίωσής τους, αφετέρου στην προαγωγή των ζωτικών τους συμφερόντων εντός των ορίων του τοπικού υποσυστήματος στο οποίο μετέχουν. Συνεπώς, η Υψηλή Στρατηγική τους οικοδομείται με σκοπό την εσωτερική ενδυνάμωση, με ορθή διαχείριση και εξοικονόμηση μέσων και πόρων, ενώ ταυτόχρονα στοχεύει στην εξωτερική εξισορρόπηση των ισχυρότερων αντιπάλων κρατών. Ο Χ. Κασσιμέρης αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «όταν οι μικρές δυνάμεις αντιμετωπίζουν προβλήματα ασφαλείας, καταφεύγουν: στην αναζήτηση προστασίας από μία μεγάλη δύναμη, στη σύναψη συμμαχιών με άλλες μικρές δυνάμεις, στην εισδοχή σε διεθνείς οργανισμούς όπου συμμετέχουν οι μεγάλες δυνάμεις και τέλος στην ουδετερότητα» (Kassimeris, 2009, σ. 96).

Στην κατηγορία των πολιτικών στρατηγικών των μικρών δυνάμεων κυριαρχεί η τάση για σύναψη συμμαχιών με σκοπό την αποφυγή δημιουργίας αρνητικών συσχετισμών ισχύος. Ο S. Walt περιγράφει τη συμμαχία ως μία συμφωνία συνεργασίας σε θέματα ασφάλειας (Walt, 1990, p. 12), ενώ ο K. Waltz αναφέρει ότι το βασικότερο κοινό συμφέρον των κρατών που ιδρύουν μία συμμαχία είναι ο φόβος και η ανασφάλεια για τις προθέσεις των άλλων κρατών (Waltz, Theory of international Politics, 1979, p. 166). Τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει ένα λιγότερο ισχυρό κράτος από μία συμμαχία αφορούν κυρίως στην επιπρόσθετη ισχύ, που το βοηθά να εξασφαλίσει την άμυνα του και να βελτιώσει την αποτρεπτική του ικανότητα, στην οικονομική στήριξη καθώς επίσης και στην κάρπωση πολιτικού οφέλους, συνήθως υποστήριξη από το συμμαχικό κράτος σε περιπτώσεις διαφωνίας με κάποιο τρίτο ισχυρό

κράτος (Τσιριγώτης, Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο Ισχυρών Κρατών στο Διεθνές Σύστημα των νεότερων Χρόνων, διδακτορική διατριβή, 2006, σ. 56). Στο πλαίσιο των συμμαχιών και της εξωτερικής ενδυνάμωσης εντάσσεται και η εισδοχή σε διεθνείς οργανισμούς. Η διαρκώς αυξανόμενη σημασία τέτοιων οργανισμών (NATO, ΟΗΕ, ΕΕ) στη διεθνή πολιτική, αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια των μικρών δυνάμεων, καθώς προσφέρουν την ευκαιρία στα λιγότερο ισχυρά κράτη να αυξάνουν την επιρροή τους και να συμμετέχουν σε θέματα που άπτονται της παγκόσμιας πολιτικής (Kassimeris, 2009, σ. 92).

Ωστόσο, οι συμμαχίες απαιτούν την ύπαρξη συναίνεσης αναφορικά με τους γενικούς στόχους της συμμαχίας, με αποτέλεσμα συχνά να μειώνουν την ελευθερία κινήσεων των μικρών δυνάμεων (Τσιριγώτης, Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο Ισχυρών Κρατών στο Διεθνές Σύστημα των νεότερων Χρόνων, διδακτορική διατριβή, 2006, σ. 54). Η περίπτωση αυτή της συμμαχίας με την ισχυρότερη πλευρά αποκαλείται από τον S. Walt «σύμπλευση» (Walt, 1990, σσ. 17, 21) και εντάσσεται στη στρατηγική της υποχωρητικότητας. Η σύμπλευση επιλέγεται από τα λιγότερο ισχυρά κράτη με σκοπό την εκτροπή της επιθετικότητας του ισχυρού, το κέρδος χρόνου και τη συμμετοχή στη διανομή των κερδών που προέρχονται από την επιθετική στάση του ισχυρού έναντι τρίτων (Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, σ. 205) Συχνά στη σύμπλευση το ασθενέστερο κράτος αναπτύσσει πελατειακές σχέσεις με τον ισχυρό «προστάτη» του, με αποτέλεσμα τη διεύθυνση του ισχυρού στις δομές του κράτους με σκοπό τη διατήρηση της επιρροής ή την άσκηση πίεσης σε αυτό (Kassimeris, 2009, pp. 94-5).

Η τήρηση ουδετερότητας είναι μία εναλλακτική πολιτική στρατηγική η οποία μπορεί να εφαρμοσθεί από τις μικρές δυνάμεις, υπό την προϋπόθεση ότι αυτές δε διαθέτουν αρκετή ισχύ ώστε να είναι ικανές να ανατρέψει το υπάρχον status quo (Τσιριγώτης, Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο Ισχυρών Κρατών στο Διεθνές Σύστημα των νεότερων Χρόνων, διδακτορική διατριβή, 2006, σ. 58).

Στις στρατιωτικές επιλογές των λιγότερο ισχυρών κρατών αναμφισβήτητα προτιμάται το αμυντικό δόγμα το οποίο επιχειρεί να συμβάλει στη διατήρηση του υπάρχοντος status quo (Reid, 1974, p. 47) και στην πάση θυσία αποτροπή αλλαγής του. Η αμυντική στρατηγική ορίζεται ως «ενέργεια απάντησης με σκοπό την απόκρουση της εχθρικής επίθεσης και στοχεύει στη μείωση των αποτελεσμάτων του εχθρικού πρώτου πλήγματος και στη δυναμική προάσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του κράτους» (Χρήστου, 2021, σ. 97).

2.7 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ, ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ

2.7.1 Μεθοδολογικά στοιχεία

Η χρήση της μεθόδου της δομημένης - εστιασμένης συγκριτικής ανάλυσης (structured, focused comparison) θα αποτελέσει το βασικό μεθοδολογικό εργαλείο της μελέτης μου. Η μέθοδος ονομάζεται δομημένη, διότι ο ερευνητής που τη χρησιμοποιεί αρχικά συντάσσει τις υποθέσεις εργασίας - κεντρικά ερευνητικά ερωτήματα που περικλείουν τον αντικειμενικό σκοπό της μελέτης, τα οποία εφαρμόζονται σε κάθε μία από τις εξεταζόμενες περιπτώσεις, προκειμένου να κατευθύνουν και να συστηματοποιήσουν τη συλλογή δεδομένων, ενώ ο χαρακτηρισμός εστιασμένη αφορά στο ότι η μέθοδος ασχολείται με συγκεκριμένες πλευρές των γεγονότων - περιπτώσεων προς μελέτη.

Ακολούθως, τα ερευνητικά ερωτήματα που θα εξαχθούν, τίθενται σε εμπειρικό έλεγχο διασταύρωσης και αντιστοίχισης με τα γεγονότα του 1996 και του 2020 προκειμένου να αυξηθεί ή να ελαττωθεί ο βαθμός της ερμηνευτικής τους σημασίας. Ο έλεγχος αυτός θα πραγματοποιηθεί με την διερεύνηση διαδικασίας, η οποία αποτελεί μέθοδο μελέτης μίας αλυσίδας γεγονότων μέσω της οποίας οι αρχικές συνθήκες της περίπτωσης μετατρέπονται σε αποτελέσματα. Ελέγχεται δηλαδή η σχέση αιτίου και αποτελέσματος, που συνδέει την ανεξάρτητη μεταβλητή (ελληνική στρατηγική) και την κατάληξη (Van Evera, 2001, σ. 108). Τέλος, ελέγχεται αν η αύξηση στη διακύμανση των τιμών της ανεξάρτητης μεταβλητής προκαλεί ανάλογη αύξηση της διακύμανσης των εξαρτημένων μεταβλητών (ΕΜ) της μελέτης. Σε περίπτωση που η συνθήκη αυτή ικανοποιείται, η θεωρία επαληθεύεται, ενώ η διαπίστωση μεγάλης αλλαγής στην τιμή της ΕΜ, αυτόματα καταδεικνύει αφενός την επαλήθευση της θεωρίας, αφετέρου την σπουδαιότητά της (Van Evera, 2001, σ. 98).

2.7.2 Υποθέσεις εργασίας

Οι υποθέσεις αποτελούν τις προτάσεις εκείνες οι οποίες χρησιμοποιώντας ως αφετηρία την προηγούμενη γνώση και εμπειρία και με εργαλείο την επιλεγείσα μεθοδολογία, διατυπώνουν κάποιες ιδιότητες σχετικές με τις μεταβλητές της έρευνας (Ζαφειρόπουλος, 2015, σ. 360). Οι ιδιότητες αυτές στη συνέχεια συσχετίζονται με τη θεωρία και καταγράφεται είτε συμφωνία, οπότε η θεωρία επαληθεύεται μέσω των συγκεκριμένων υποθέσεων, είτε ασυμφωνία, η οποία ενδεχομένως οδηγεί στην εισαγωγή νέων παραμέτρων στη θεωρία.

Οι υποθέσεις πάνω στις οποίες θα οικοδομηθεί η μελέτη των δύο περιπτώσεων της διατριβής μου, βασίζονται στη θεωρητική τεκμηρίωση της εργασίας μου και αποσκοπούν στον

έλεγχο του βαθμού επηρεασμού των εξαρτημένων μεταβλητών από την (ανεξάρτητη μεταβλητή) επιλεγείσα ελληνική στρατηγική.

- Αρχικά εξετάζεται η θέση της χώρας στο διεθνές σύστημα αλλά και στο περιφερειακό υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου. Η Ελλάδα μεταξύ των λοιπών κρατικών δρώντων του διεθνούς συστήματος κατατάσσεται στην κατηγορία των λιγότερο ισχυρών κρατών, ενώ και στον εγγύς χώρο - υποσύστημα των γειτονικών κρατών υπάρχουν ισχυρότερα κράτη. Επομένως, ως πρώτη υπόθεση συνάγεται ότι εντός των βασικών επιδιώξεων της Ελλάδας θα αναδειχθεί η διατήρηση του status quo στην περιοχή και η άρνηση του αναθεωρητισμού της Τουρκίας που επιθυμεί να το μεταβάλλει προς όφελός της.
- Ακολούθως και λόγω της κατάταξης της χώρας στα λιγότερο ισχυρά κράτη, συμπεραίνεται ότι θα επιλέξει στρατηγικές εξωτερικής εξισορρόπησης μεταξύ των οποίων η δημιουργία συμμαχιών, η εισδοχή σε διεθνείς οργανισμούς, η επίκληση του διεθνούς δικαίου στις διμερείς διαφορές και η επιλογή της άμυνας ως στρατιωτική στρατηγική αντιμετώπισης της επιθετικότητας της Τουρκίας (Kassimeris, 2009, σ. 96).
- Η θεωρία του ρεαλισμού και οι θεμελιώδεις αρχές της αναρχίας, του κρατισμού και της αυτοβοήθειας θα αποτελέσουν το επόμενο σκέλος των υποθέσεων της εργασίας. Σύμφωνα δηλαδή με τη θεωρία, η Ελλάδα θα πρέπει να στηριχθεί στις δικές της δυνάμεις για την αντιμετώπιση των επιθετικών ενεργειών της Τουρκίας, σε ένα περιβάλλον όπου οι κανόνες (Διεθνές Δίκαιο) υφίστανται μεν, παραβιάζονται όμως συχνότατα από τον ισχυρότερο χωρίς ουσιαστικές συνέπειες για αυτόν. Παρότι η χώρα συμμετέχει σε παγκόσμιας εμβέλειας διεθνείς οργανισμούς και συμμαχίες, τη στιγμή της κρίσης θα διαφανεί ο κρατισμός στην επίλυση των διμερών διαφορών, η ανάδειξη δηλαδή του κράτους ως βασικής και σημαντικότερης μονάδας του διεθνούς συστήματος (Κουσκουβέλης, 2004, σ. 59), το οποίο θα επιδιώξει με κάθε μέσο την επιβίωση και την υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του.
- Αναφορικά με την αποτρεπτική στρατηγική της χώρας, θα αξιολογηθεί η ανάληψη ή όχι δράσης από τον αντίπαλο ως δείκτης επιτυχίας της αποτροπής, καθώς η θεωρία προβλέπει ότι ως επιτυχής αποτροπή ορίζεται η μη ανάληψη επιθετικής δράσης από τον αντίπαλο λόγω μεγάλου κόστους σε σχέση με το προσδοκώμενο όφελος (Τσιριγώτης, Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής;, 2021, σσ. 126-7).

- Τέλος, αναφορικά με τη σημασία και τη σοβαρότητα των δύο κρίσεων και με βάση τα δεδομένα περί αλλαγής στη δομή του συστήματος αλλά και έντασης των συγκρουσιακών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των δύο κρατών αντίστοιχα, η θεωρία περί κρίσεων όπως αναπτύχθηκε στο σχετικό υποκεφάλαιο υποδηλώνει ότι η κρίση του 1996 ήταν σοβαρότερη και σημαντικότερη του 2020 με αποτέλεσμα να προκαλέσει συνέπειες οι οποίες είναι ορατές αρκετό καιρό μετά την κρίση (Brecher & Yehuda, 1985).

2.7.3 Σπουδαιότητα

Η χρησιμότητα και σπουδαιότητα της εργασίας μου συνοψίζεται στα ακόλουθα σημεία:

- Η εξέταση δύο περιπτώσεων κρίσης μεταξύ των ιδίων κρατικών δρώντων, κατευθύνει την έρευνα στην αναζήτηση των αιτιών και των παραγόντων που οδήγησαν σε διαφορετική κατάληξη. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Van Evera «η ομοιότητα των συνθηκών γενικού πλαισίου» αλλά και η «δυνατότητα ελεγχόμενης σύγκρισης με άλλες περιπτώσεις» αποτελούν βασικά κριτήρια για την επιλογή περιπτώσεων προς ανάλυση (Van Evera, 2001, σ. 129).
- Οι δύο επιλεγείσες περιπτώσεις, που περιγράφουν κρίσεις μεταξύ δύο κρατών που αποτελούν μέλη των σημαντικότερων διεθνών οργανισμών (ΟΗΕ, ΝΑΤΟ), παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον όσον αφορά τη στάση της διεθνούς κοινότητας απέναντι στην κρίση αλλά και τη διεθνή νομιμοποίηση (Παπασωτηρίου, 2004, σ. 21). που ενδεχομένως προσλαμβάνουν οι ενέργειες των δύο αντιπάλων στη διεθνή πολιτική.
- Στις εξεταζόμενες περιπτώσεις πέραν της εμπλοκής Ελλάδας και Τουρκίας, παρατηρείται ανάμειξη πλήθους κρατικών και μη δρώντων, οι οποίοι επιδιώκουν την προαγωγή των συμφερόντων τους στην περιοχή.
- Τέλος, η σύγκριση μίας πρόσφατης κρίσης (2020) η οποία δεν έχει μελετηθεί εκτενώς και για την οποία απουσιάζει η επαρκής βιβλιογραφία, με την περίπτωση των Ιμίων η οποία έχει αναλυθεί διεξοδικά με πλήθος συγγραμμάτων και ερευνών, προσδίδει το στοιχείο της πρωτοτυπίας στην εργασία μου, από την άποψη ότι επιχειρεί να χαρτογραφήσει το άγνωστο συγκρίνοντάς το ένα γεγονός το οποίο αποτελεί σημείο αναφοράς των ελληνοτουρκικών σχέσεων τα τελευταία 50 χρόνια.

2.8 ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ (1923 - 1996)

Η Συνθήκη της Λοζάνης (24 Ιουλίου 1923) αποτέλεσε τη συνθήκη ειρήνης η οποία οριοθέτησε την ίδρυση του σύγχρονου τουρκικού κράτους και καθόρισε τα σύνορα του. Η

περίοδος από το 1923 έως το 1938 (θάνατος Ατατούρκ) χαρακτηρίζεται ως περίοδος ύφεσης των διμερών διαφορών και εξομάλυνσης των σχέσεων με την Ελλάδα (Gursoy, 2017, pp. 53-58). Κατά την περίοδο του Β' ΠΠ και μετά το τέλος του, η Τουρκία προέβη επανειλημμένα σε διπλωματικές απόπειρες εδαφικής επέκτασης εις βάρος της Ελλάδας και κυρίως των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου [1939 (αίτημα κατάληψης νήσων σε περίπτωση απώλειας της ανεξαρτησίας της Ελλάδας), 1941 (πρόταση στη Γερμανία για κατάληψη νησιών Ανατολικού Αιγαίου), 1947 (αίτημα Στάλιν παραχώρησης Χίου και Λέσβου στην Τουρκία για την ουδετερότητά της στον Β' ΠΠ)], ωστόσο δεν αμφισβήτησε επισήμως τη Συνθήκη της Λοζάνης. Τα δύο κράτη εισέρχονται στο ΝΑΤΟ το 1952, όμως τρία χρόνια αργότερα ξεσπούν ταραχές με έντονο εθνικιστικό τόνο στην Κωνσταντινούπολη, την Ίμβρο και την Τένεδο, οι οποίες σκοπεύουν αποκάλυπτα στον αφανισμό του ελληνικού στοιχείου στις περιοχές αυτές (Συρίγος, 2015). Επιπλέον, το 1964 η Τουρκία θέτει για πρώτη φορά το ζήτημα της αποστρατικοποίησης των ελληνικών νησιών και το 1973 αδειοδοτεί την έρευνα υδρογονανθράκων σε τμήματα της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, ενέργεια η οποία οδηγεί στην κρίση του «Τσανταρλί» το 1974.

Κυρίαρχο ωστόσο ιστορικό γεγονός, το οποίο έχει επηρεάσει με αποφασιστικό τρόπο τη ροή και την εξέλιξη των ελληνοτουρκικών και το οποίο αποτελεί μέχρι και σήμερα το σημαντικότερο αγκάθι στις σχέσεις των δύο κρατών, αναδεικνύεται η τουρκική εισβολή στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1974. Απόρροια της εισβολής ήταν η άμεση αποχώρηση της χώρας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, ως αντίδραση στην αδράνεια της συμμαχίας στην τουρκική επιθετικότητα, τον Αύγουστο του ίδιου έτους (Rizas, 2008). Οι σχέσεις των δύο χωρών βρέθηκαν στο ναδίρ, με αποτέλεσμα ανά τακτά χρονικά διαστήματα να ξεσπούν σοβαρές κρίσεις, οι οποίες τις έφεραν αρκετές φορές στα πρόθυρα πολεμικής σύρραξης με αφορμή κυρίως τις διαφορές τους για τον καθορισμό θαλασσιών ζωνών. Κρίσεις όπως αυτές του 1976 και του 1987, με αφορμή την πρόθεση της Τουρκίας να διεξάγει έρευνες για εντοπισμό υδρογονανθράκων σε θαλάσσιες περιοχές του Αιγαίου που βρισκόταν εκτός των χωρικών της υδάτων με το ωκεανογραφικό σκάφος Sismic 1, εντάσσονται σε αυτό το γενικό πλαίσιο (Τσιριγώτης, 2021).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΙΜΙΩΝ (1996)

3.1 ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

3.1.1 Το προοίμιο της κρίσης

Η πρώτη φάση της κρίσης, η οποία διήρκεσε από τις 25 Δεκεμβρίου 1995 ως τις 27 Ιανουαρίου 1996, χαρακτηρίζεται από μία σειρά γεγονότων τα οποία αφορούν κυρίως πολιτικές δηλώσεις αλλά και ενέργειες απλών πολιτών, τα οποία αν και δε συνοδεύτηκαν από ανάληψη κάποιας εξαναγκαστικής διπλωματικής ή στρατιωτικής δράσης από κάποια από τις δύο πλευρές (Τσιριγώτης, 2021, σ. 230), εντούτοις αύξησαν σταδιακά την ένταση μεταξύ των δύο χωρών και δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες για την κλιμάκωση που παρατηρήθηκε το αμέσως προσεχές διάστημα.

Το πρώτο γεγονός συνέβη στις 25 Δεκεμβρίου 1995, όταν μία τουρκικής σημαίας εμπορική φορτηγίδα προσάραξε σε αβαθή ύδατα πλησίον της Ανατολικής Ίμια. Ο Τούρκος καπετάνιος αρνήθηκε τη συνδρομή ελληνικών ρυμουλκών για την αποκόλληση της φορτηγίδας, προφασιζόμενος ότι βρισκόταν σε τουρκικά χωρικά ύδατα (Ελλης & Ιγνατίου, 2009, σ. 25). Η Τουρκία δεν άργησε να εκμεταλλευτεί το γεγονός και στις 29 Δεκεμβρίου το Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας αποστέλλει ρηματική διακοίνωση στην ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα, με την οποία ισχυρίστηκε ότι οι Βραχονησίδες αποτελούν «εσωτερικό τμήμα της τουρκικής επικράτειας» (Ελλης & Ιγνατίου, 2009, σ. 26). Η απάντηση από το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών δόθηκε με ρηματική διακοίνωση στις 09 Ιανουαρίου του 1996, η οποία προβάλλοντας σειρά νομικών επιχειρημάτων τεκμηρίωνε απόλυτα την ελληνική κυριαρχία στις βραχονησίδες (Τσιριγώτης, Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής:, 2021, σ. 229).

Στις 15 Ιανουαρίου η επιδείνωση της κατάστασης της υγείας του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου τον οδηγεί σε παραίτηση, στοιχείο που επηρέασε σημαντικά την αντίδραση της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας κατά τη διάρκεια της κρίσης (Μανουσογιαννάκης, 2014), ενώ την επόμενη ημέρα το ΓΕΕΘΑ κατόπιν εντολής του Υπουργείου Εξωτερικών διατάζει τη λήψη μέτρων αυξημένης ετοιμότητας στα Ιμια. Στις 19 Ιανουαρίου εκλέγεται ως πρωθυπουργός ο Κωνσταντίνος Σημίτης και η νέα κυβέρνηση λαμβάνει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή και ορκίζεται στις 22 Ιανουαρίου. Στη θέση του Υπουργού εξωτερικών διαδέχεται τον Κάρολο Παπούλια ο Θεόδωρος Πάγκαλος, ενώ ο Γεράσιμος Αρσένης παραμένει Υπουργός Εθνικής Άμυνας (Ελλης & Ιγνατίου, 2009, σ. 35).

3.1.2 Ο πόλεμος της «σημαίας» και τα ΜΜΕ

Στις 25 Ιανουαρίου 1996 ο Δήμαρχος Καλύμνου, συνοδευόμενος από τον ιερέα του νησιού και το Διοικητή του αστυνομικού τμήματος, μεταβαίνουν στην Ανατολική Ίμια και υψώνουν στο έδαφός της την ελληνική σημαία, χωρίς να ενημερώσουν για την ενέργειά τους αυτή τόσο τα Υπουργείο Εξωτερικών και το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ). Στις 27 Ιανουαρίου 1996 ωστόσο, Τούρκοι δημοσιογράφοι, αποβιβάζονται με ελικόπτερο στην ανατολική Ίμια, υποστέλλουν την ελληνική σημαία (Κούρκουλας, 1997, σ. 35) και υψώνουν την τουρκική στη θέση της, ενώ η όλη ενέργεια αρχικά βιντεοσκοπείται και στη συνέχεια προβάλλεται σε τουρκικό τηλεοπτικό σταθμό. Το περιστατικό υποβαθμίστηκε ως ήσσονος σημασίας ιδιωτική ενέργεια από το τουρκικό ΥΠΕΞ, το οποίο εξέφρασε ταυτόχρονα τη βούληση της χώρας για ειρηνική επίλυση των διαφορών μέσω της διπλωματικής οδού (Τσιριγώτης, 2021, σ. 230).

Εν τω μεταξύ, στις 25 Ιανουαρίου ο ραδιοτηλεοπτικός σταθμός ANT1 αποκαλύπτει στο ελληνικό κοινό το άγνωστο μέχρι εκείνη τη στιγμή συμβάν με το Φιγκέτ Αγκάτ, καθώς επίσης και την ανταλλαγή ρηματικών διακοινώσεων μεταξύ των δύο κρατών. Ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ Χρήστος Λυμπέρης αντιδρώντας στη δημοσιοποίηση ευαίσθητων πληροφοριών, καλεί τον υπεύθυνο δημοσιογράφο για εξηγήσεις και εκείνος υποδεικνύει ως πηγή των πληροφοριών του το ΥΠΕΞ (Λυμπέρης, 2009, σ. 558).

3.2 ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ

3.2.1 Οι ελληνικές ενέργειες

Στις 28 Ιανουαρίου 1996 ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας διατάζει την υποστολή της τουρκικής σημαίας από την ανατολική Ίμια, ενέργεια η οποία εκτελέστηκε από το περιπολικό του ΠΝ «ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ» στις 0830, ενώ το περιπολικό «ΑΝΤΩΝΙΟΥ» μετέφερε μία ελληνική σημαία από την Κω, την οποία και ύψωσε στη βραχονησίδα. Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά οι Ιγνατίου και Έλλης «η διαταγή ήταν σαφής: να αφαιρεθεί η τουρκική σημαία» (Έλλης & Ιγνατίου, 2009). Η έπαρση όμως της ελληνικής σημαίας και μάλιστα από ένοπλο τμήμα του ΠΝ, ανάγκασε την ελληνική πλευρά να περιφρουρεί και όχι απλώς να επιτηρεί την περιοχή και την ίδια ημέρα να εγκαταστήσει στην ανατολική Ίμια φρουρά βατραχανθρώπων. Επιπλέον, δόθηκε εντολή πλήρους επιχειρησιακής ετοιμότητας των ειδικών δυνάμεων και εγκατάστασης καταδρομέων σε βραχονησίδες της ευρύτερης περιοχής (Τσιριγώτης, 2021, σ. 236).

Η δυναμική στάση όμως της στρατιωτικής ηγεσίας, δε συνοδεύτηκε από την ανάλογη πολιτική βούληση. Η ελληνική κυβέρνηση φοβούμενη το ενδεχόμενο μίας γενικευμένης σύγκρουσης, η οποία θα την ανάγκαζε να διαπραγματευθεί με την Τουρκία το καθεστώς του Αιγαίου συνολικά, προτίμησε να θεωρήσει το ζήτημα καθαρά πολιτικό και επιχείρησε την αποκλιμάκωση της έντασης μέσω δηλώσεων κορυφαίων στελεχών της (Τσιριγώτης, 2021, σ. 237). Το σκοπό αυτό εξυπηρετούσαν τόσο οι δηλώσεις του ΥΠΕΞ Θεόδωρου Πάγκαλου και του ΥΕΘΑ Γεράσιμου Αρσένη στις 28 Ιανουαρίου, οι οποίες επιχειρούσαν να υποβαθμίσουν το θέμα, όσο και του ίδιου του Κ. Σημίτη στις 30 Ιανουαρίου, ο οποίος χαρακτηριστικά ανέφερε ότι επρόκειτο περί πολιτικού προβλήματος και ότι επιβαλλόταν «πολιτικά μέσα και όχι στρατιωτική επιχείρηση» για την επίλυση της κατάστασης (Σημίτης, 2005, σ. 63). Η εκπομπή όμως προς την Τουρκία διαφορετικής «συχνότητας» μηνυμάτων από την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της Ελλάδας, είχε ως αποτέλεσμα η πρώτη να θεωρήσει ότι απειλούνται τα ζωτικά της συμφέροντα στην περιοχή και ότι η Ελλάδα σκόπευε να μετατρέψει το Αιγαίο σε «ελληνική λίμνη» (Γιαλουρίδης, 1997, σσ. 336-7).

3.2.2 Η τουρκική αντίδραση

Οι αρχικά ήπιες δηλώσεις των Τούρκων αξιωματούχων της 29^{ης} Ιανουαρίου, εμφανίζουν μία απότομη όξυνση το βράδυ της ίδιας ημέρας. Τόσο ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Μπαϊκάλ, όσο και η πρωθυπουργός Τσιλέρ, μεταδίδουν μήνυμα ισχυρής πολιτικής δέσμευσης προς την Αθήνα για την υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας τους στο Αιγαίο (Τσιριγώτης, 2021, σ. 239). Μάλιστα για την επαύξηση της αξιοπιστίας της απειλής της, η Άγκυρα διατάζει την άμεση έξοδο πολεμικών πλοίων από τη Σμύρνη και το Ακσάζ, και θέτει σε επιφυλακή τις στρατιωτικές της μονάδες στην Ανατολική Θράκη.

Άμεσα διατάσσεται τήρηση μέγιστης ετοιμότητας των ενόπλων δυνάμεων της χώρας, έξοδος του ελληνικού στόλου από τη Σαλαμίνα, καθώς επίσης και αποδέσμευση κανόνων εμπλοκής περί αποτροπής απόβασης στα Ίμια (Τσιριγώτης, 2021, σ. 242). Ο ίδιος ο πρωθυπουργός τις βραδινές ώρες της 29^{ης} Ιανουαρίου προειδοποιεί την Τουρκία ότι η αντίδραση της Ελλάδας στην αμφισβήτηση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων θα είναι «έντονη, άμεση και αποτελεσματική» (Σημίτης, 2005, σ. 61), ενώ σε πιο διαλλακτικούς τόνους ο Θ. Πάγκαλος δήλωσε ότι η Ελλάδα βασίζεται στο Διεθνές Δίκαιο και ότι δεν επιθυμεί την κλιμάκωση, προτρέποντας την Τουρκία να αποσύρει τις στρατιωτικές της δυνάμεις από την περιοχή των Ιμίων (Λυμπέρης, 1997, σ. 167). Μάλιστα ενδεικτική της κατακόρυφης κλιμάκωσης της έντασης είναι η εκτίμηση τόσο των Θ. Πάγκαλου (Έλλης & Ιγνατίου, 2009, σ.

85) όσο και του Α/ΓΕΕΘΑ (Λυμπέρης, 2014, σσ. 433-4) για επικείμενη τουρκική επιθετική ενέργεια στις επόμενες 12 ώρες.

3.2.3 Η Δυτική Ίμια

Το ζήτημα της φύλαξης της Δυτικής Ίμια αποτέλεσε σημαντικό στοιχείο στην εξέλιξη της κρίσης, όποτε κρίνεται σκόπιμο να αφιερωθεί ένα μικρό τμήμα στην παράθεση των γεγονότων, καθώς φανερώνουν σε μεγάλο βαθμό την έλλειψη συντονισμού και επικοινωνίας μεταξύ πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας. Ο Πρωθυπουργός Κ. Σημίτης αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «με ταλαιπωρούσε η ανησυχία μήπως οι Τούρκοι για να βελτιώσουν τη διαπραγματευτική τους θέση, επιχειρούσαν να καταλάβουν τη δεύτερη νησίδα». Σε ερώτηση που υπέβαλε στον Χ. Λυμπέρη στις 30 Ιανουαρίου για το αν η Δυτική Ίμια φυλάσσεται, αρχικά έλαβε καταφατική απάντηση, ενώ όταν επέμεινε στην ερώτησή του αυτός του εξήγησε ότι ήταν τέτοια η διάταξη των ελληνικών πλοίων στην περιοχή, που ήταν αδύνατη η διέλευση οποιουδήποτε τουρκικού σκάφους για εκτέλεση αποβατικής ενέργειας (Σημίτης, 2005, σ. 66). Από την άλλη πλευρά, ο Χ. Λυμπέρης υποστηρίζει ότι απόλυτη προτεραιότητα της πολιτικής ηγεσίας ήταν η μη κλιμάκωση και η αποφυγή της πολεμικής σύγκρουσης. Η παρεμπόδιση των τουρκικών σκαφών που θα μετέφεραν Τούρκους καταδρομείς με σκοπό να αποβιβάστούν στη Δυτική Ίμια, δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς τη χρήση βίας, άρα και κλιμάκωσης της έντασης (Λυμπέρης, 2009, σ. 651).

3.2.4 Η διεθνής αποτροπή

Η κατακόρυφη αύξηση της έντασης από το βράδυ της 29^{ης} Ιανουαρίου, θα επιφέρουν την ενεργοποίηση της διεθνούς αποτροπής και πιο συγκεκριμένα των ΗΠΑ. Μία πιθανή πολεμική σύρραξη μεταξύ των δύο κρατών θα επέφερε σημαντικό πλήγμα στα συμφέροντα τους στην περιοχή, καθώς θα έβλαπτε τις αμερικανικές στρατιωτικές επενδύσεις στις δύο χώρες και θα προκαλούσε ρήγμα στη σταθερότητα της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ (Τσιριγώτης, 2021, σ. 245).

Το πρωί της 30^{ης} Ιανουαρίου ο πρέσβης των ΗΠΑ στην Ελλάδα Τόμας Νάιλς, επικοινωνεί με τον πρόξενο της Ελλάδας στις ΗΠΑ τον προειδοποίησε ότι επρόκειτο να σημειωθεί «βίαιη απάντηση» της Τουρκίας στην ύψωση της ελληνικής σημαίας στα Ίμια (Ελλης & Ιγνατίου, 2009, σ. 102) η οποία είχε εκληφθεί από την Τουρκία ως πρώτη ενέργεια επέκτασης των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ.

Ακολούθως, ο ΥΕΘΑ Γεράσιμος Αρσένης θα συνομιλήσει 4 φορές εντός της ημέρας με τον Αμερικανό ομόλογό του William Peri, ο οποίος θα του μεταφέρει πρόταση απόσυρσης

του ελληνικού αγήματος και της σημαίας που βρισκόταν στην Ανατολική Ίμια προς εκτόνωση της κατάστασης. Ο Έλληνας Υπουργός διαφώνησε ως προς την απόσυρση της σημαίας καθώς ισχυρίστηκε ότι η Ελλάδα είχε το δικαίωμα έπαρσης της σημαίας της σε οποιοδήποτε σημείο της ελληνικής επικράτειας, άρα και στα Ίμια (Ελλης & Ιγνατίου, 2009, σσ. 127-31).

Επιπλέον, Ο Θ. Πάγκαλος τόνισε στον Warren Christopher, επικεφαλής του State Department, ότι η πολιτική ηγεσία δε θα δίσταζε να αξιοποιήσει τα στρατιωτικά της πλεονεκτήματα έναντι της Τουρκίας (Τσιριγώτης, Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής, 2021, σ. 247), ενώ με τον πλέον σαφή τρόπο ξεκαθαρίζει στον αναπληρωτή ΥΠΕΞ των ΗΠΑ *Richard Holbrooke* ότι «στο τραπέζι με τους Τούρκους δε θα καθίσουμε» και «εμείς την αναμέτρηση δεν την επιθυμούμε αλλά δεν τη φοβόμαστε» (Ελλης & Ιγνατίου, 2009, σ. 144) μεταδίδοντας με τον πλέον εμφατικό τρόπο ισχυρή πολιτική δέσμευση για προάσπιση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων.

Τέλος, καταδεικνύοντας την εναργή πολιτική του δέσμευση για αποφυγή της ένοπλης σύγκρουσης (Τσιριγώτης, 2021, σσ. 250-1), ο ίδιος ο πρόεδρος των ΗΠΑ επικοινωνεί με τον Έλληνα πρωθυπουργό Κ. Σημίτη, στον οποίο εκφράζει την ανησυχία του για την πιθανότητα θερμού επεισοδίου μεταξύ των δύο κρατών, για να λάβει την απάντηση ότι η Ελλάδα επιθυμούσε την αποκλιμάκωση, με την προϋπόθεση του σεβασμού των κυριαρχικών δικαιωμάτων της. Αντίστοιχες κινήσεις της αμερικανικής διπλωματίας για αποκλιμάκωση της κρίσης έγιναν και προς την τουρκική πλευρά. Ωστόσο, στο τέλος της 30^{ης} Ιανουαρίου διαφαινόταν ότι τα σημαντικότερα σημεία τριβής παρέμεναν το στρατιωτικό άγημα και η ελληνική σημαία στην Ανατολική Ίμια (Ελλης & Ιγνατίου, 2009, σ. 139).

3.2.5 Η μεταστροφή της ελληνικής στρατηγικής και η κατάληψη της Δυτικής Ίμια

Στη 0100 τα ξημερώματα της 31^{ης} Ιανουαρίου πραγματοποιείται σύσκεψη στο γραφείο του πρωθυπουργού στη Βουλή, όπου ο Έλληνας πρωθυπουργός «προτάσσει ως ζωτικό συμφέρον την αποφυγή μίας ένοπλης σύρραξης αποδεχόμενος τη διαμεσολάβηση των ΗΠΑ για τον τερματισμό της κρίσης» (Τσιριγώτης, 2021, σ. 253), ενώ αποφασίζεται η άμεση αποκλιμάκωση της κρίσης και η επαναφορά στο status quo ante.

Ο Χ. Λυμπέρης διαβεβαιώνει τον πρωθυπουργό ότι οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις βρίσκονται σε μέγιστη ετοιμότητα και ότι σε περίπτωση πρόκλησης πρώτου πλήγματος στον αντίπαλο, το τακτικό πλεονέκτημα θα έκλινε υπέρ των ελληνικών όπλων. Στις 0140 ο Πρωθυπουργός ενημερώνεται για την κατάληψη της Δυτικής Ίμια (Γιαλουρίδης, 1997, σ. 320) ενώ στις 0217 ο ΥΠΕΞ Μπαϊκάλ προβαίνει σε δηλώσεις στις οποίες ισχυριζόταν ότι στη

βραχονησίδα είχαν αποβιβαστεί Τούρκοι καταδρομείς. Η επιβεβαίωση της πληροφορίας από την ΕΥΠ θα καθυστερήσει σημαντικά και θα καταστεί εφικτή στις 0355. Μάλιστα, ο Holbrooke μεταφέρει στην ελληνική πλευρά τουρκικό τηλεσίγραφο το οποίο μεταξύ άλλων περιλάμβανε την απειλή ολοκληρωτικού πολέμου σε περίπτωση προσβολής των τουρκικών δυνάμεων επί της βραχονησίδας (Μάρδας, Προ-Ίμια πολέμου. Από τα Σεπτεμβριανά στην κρίση των Ιμίων, 1995-1996, 2005, σ. 375). Το ΚΥΣΕΑ συνέρχεται εκτάκτως στις 0410 με αντικείμενο την εξέταση της κατάστασης και την ανάλυση των επόμενων στρατιωτικών κινήσεων (Σημίτης, 2005, σ. 67). Ο Α/ΓΕΕΘΑ Χ. Λυμπέρης ερωτάται για τη δυνατότητα ανακατάληψης της βραχονησίδας και αυτός προτείνει το ναυτικό ή αεροπορικό βομβαρδισμό, ο οποίος όμως θα επέφερε τον βομβαρδισμό των ελληνικών δυνάμεων στην Ανατολική Ίμια, ή την ανάληψη στρατιωτικής δράσης τις πρωινές ώρες της 31^{ης} Ιανουαρίου. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, η Ελλάδα δεν είχε τη δυνατότητα άμεσης στρατιωτικής επέμβασης στη Δυτική Ίμια.

3.2.6 Απεμπλοκή

Η αμερικανική πρόταση αποκλιμάκωσης του Holbrooke στηριζόταν στη φράση «no ships, no troops, no flags», απαιτούσε δηλαδή την άμεση απομάκρυνση όλων των πολεμικών πλοίων, των στρατιωτικών μονάδων και των σημαίων (Έλλης & Ιγνατίου, 2009, σ. 161) από την περιοχή. Η δημιουργία εδαφικού τετελεσμένου από την Τουρκία ενίσχυσε τη διαπραγματευτική θέση της Άγκυρας και έθεσε την Ελλάδα αντιμέτωπη με το δίλημμα γενικευμένης σύρραξης ή συνθηκολόγησης υπό όρους (Τσιριγώτης, 2021, σ. 260). Ωστόσο, η πολιτική ηγεσία της χώρας, αφενός δεν ήταν διατεθειμένη να επωμιστεί το βάρος απώλειας ανθρώπινων ζώων και το συνεπαγόμενο κόστος, αφετέρου δεν επιθυμούσε μία συνολική αναδιαπραγμάτευση του καθεστώτος του Αιγαίου. Τελικά, ο Πρωθυπουργός εξουσιοδοτεί τον Θ. Πάγκαλο να προχωρήσει τις διαπραγματεύσεις με τον Holbrooke για απεμπλοκή (Σημίτης, 2005, σσ. 69-70). Στις επέρχεται συμφωνία με την αμερικανική πλευρά για την αμοιβαία αποχώρηση των στρατιωτικών δυνάμεων από τις βραχονησίδες και επαναφορά στο status quo ante, ενώ κατόπιν πιέσεων γίνεται αποδεκτή και η υποστολή της σημαίας στην Ανατολική Ίμια.

3.3 ΣΥΣΧΕΤΗΣΗ ΜΕ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Έχοντας ολοκληρώσει την καταγραφή του χρονικού της κρίσης, θα προχωρήσουμε στην αντιστοίχιση των υποθέσεων εργασίας που αναπτύχθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο με τα πραγματικά γεγονότα της κρίσης των Ιμίων, τα οποία περιγράφησαν εν συντομία παραπάνω, προκειμένου να ελεγχθεί η επαλήθευσή τους στην περίπτωση των Ιμίων.

Ως σημείο εκκίνησης αυτής της προσπάθειας τίθεται η κατάταξη - θέση της Ελλάδας στο περιφερειακό υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου. Η διατυπωθείσα υπόθεση εργασίας προβλέπει ότι τα λιγότερο ισχυρά κράτη, λόγω έλλειψης της απαραίτητης ισχύος που θα τους επέτρεπε να έχουν διαφορετική στάση, εφαρμόζουν στρατηγικές που έχουν ως σκοπό να διατηρήσουν την υπάρχουσα ισορροπία ισχύος, υπερασπιζόμενα το υπάρχον status quo. Αντίθετα, τα αναθεωρητικά κράτη, βασιζόμενα στην μεγέθυνση της ισχύος τους, επιδιώκουν την ανατροπή της κατάστασης και την πρόκληση ανισορροπίας στο σύστημα και επιχειρούν να ορίσουν το νέο σημείο ισορροπίας με τέτοιο τρόπο ώστε τα εθνικά τους συμφέροντα να εξυπηρετούνται με τον βέλτιστο τρόπο (Scweller, 1994). Ανατρέχοντας στην κρίση των Ιμίων, διαπιστώνουμε ότι σταθερή επιδίωξη της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας αποτελεί η επαναφορά του status quo ante, της προ-κρίσης δηλαδή κατάστασης στις βραχονησίδες Ίμια και στο Αιγαίο συνολικά. Σύμφωνα με τον πρωθυπουργό Κ. Σημίτη η επαναφορά στο status quo ante, ήταν «το ελάχιστο που μπορούσαμε να διεκδικήσουμε και το μέγιστο που μπορούσαμε να ελπίζουμε» (Σημίτης, 2005, σσ. 69-70), ενώ εξίσου σημαντική επιδίωξη της ελληνικής κυβέρνησης αποτέλεσε και η αποφυγή διαπραγμάτευσης του καθεστώτος του Αιγαίου συνολικά.

Η ύπαρξη ισχυροτέρων κρατών από την Ελλάδα στο περιφερειακό υποσύστημα της περιοχής, μεταξύ των οποίων και η Τουρκία, εξωθούν τη χώρα σε μία διαδικασία αναζήτησης συμμαχιών καθώς επίσης και εισδοχής σε διεθνείς οργανισμούς με σκοπό την εξωτερική της ενδυνάμωση - εξισορρόπηση. Χαρακτηριστική στην περίπτωση των Ιμίων είναι η επίδοση διαβημάτων από Θ. Πάγκαλο στο ΝΑΤΟ, στην ΕΕ, στη Ρωσία, στις ΗΠΑ και στον ΟΗΕ στις 28 και 29 Ιανουαρίου με σκοπό την επέμβασή τους για την αποτροπή της κλιμάκωσης της κρίσης (Πρετεντέρης, 1996, σ. 160). Η επιλογή των συμμαχιών με τους παραπάνω δρώντες ωστόσο για την εξωτερική ενδυνάμωση της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία, χώρα η οποία επίσης συνδέεται με συμμαχικούς δεσμούς και με σχέσεις συνεργασίας με όλους τους παραπάνω δρώντες, μοιραία καθορίζει το αποτέλεσμα τέτοιων προσπαθειών το οποίο συνήθως κυμαίνεται από μη επέμβαση στην κρίση έως την τήρηση ουδετερότητας στις περιπτώσεις

επέμβασης. Επομένως, το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Κ. Σημίτης περί παντελούς απουσίας της ΕΕ (Σημίτης, 2005, σ. 65) αλλά και περί ενδιαφέροντος των ΗΠΑ μόνο για την αποφυγή της ένοπλης σύρραξης, μάλλον θεωρούνται αναμενόμενα. Τέλος, η στάση αυτή των ΗΠΑ, δηλαδή η τήρηση ίσων αποστάσεων από τα δύο εμπλεκόμενα μέρη, απενεργοποίησε τη νομική πλευρά του ζητήματος και κατέδειξε τη διαπραγμάτευση ως την καταλληλότερη λύση για τη διευθέτηση της διαφοράς (Τσιριγώτης, 2021, σ. 276).

Συνεπώς, η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει την κρίση χωρίς καμία εξωτερική συνδρομή, επιβεβαιώνοντας το θεμελιώδες ρεαλιστικό αξίωμα της αυτοβοήθειας των κρατών για την υπεράσπιση των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων και την εξασφάλιση της επιβιώσής τους (Baylis & Smith, 2013, σ. 248). Ταυτόχρονα, η μη ανάμειξη των θεσμών στην κρίση αλλά και η παρέμβαση των ΗΠΑ για την διαφύλαξη των συμφερόντων τους στην περιοχή, επαληθεύουν την αρχή του κρατισμού, της ανάδειξης δηλαδή του κράτους ως της θεμελιώδους μονάδας του διεθνούς συστήματος (Κουσκουβέλης, 2004, σ. 59). Επιπλέον, η ισχύς του Διεθνούς Δικαίου, του Δικαίου της Θάλασσας αλλά και σημαντικών διεθνών Συνθηκών (Λοζάνης, Παρισίων κ.α.) παρά το γεγονός ότι προσδίδει στιβαρά νομικά επιχειρήματα στην ελληνική πλευρά, περιφρονείται στο άναρχο και ανταγωνιστικό διακρατικό σύστημα.

Ακολούθως, σύμφωνα με τον Δ. Τσιριγώτη διαγιγνώσκεται κατά τη διάρκεια τη κρίσης μία «εσωτερική υπονόμηση της αποτρεπτικής στρατηγικής της χώρας λόγω ασυμμετρίας στο ισοζύγιο σταθερότητας και αξιοπιστίας της» (Τσιριγώτης, 2021, σ. 268). Η ασυμμετρία στη σταθερότητα της ελληνικής αποτροπής εντοπίζεται κυρίως στην πολιτική ηγεσία καθώς οι δηλώσεις που πραγματοποιούνται μέχρι τις 30 Ιανουαρίου, εμπεριέχουν ισχυρή πολιτική δέσμευση για υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας. Στο κρισιμότερο σημείο όμως εμφανίζεται αλλαγή πλεύσης και τίθεται ως ζωτικό συμφέρον της χώρας η ειρηνική διευθέτηση του ζητήματος και η αποφυγή της ένοπλης σύρραξης και της συνολικής διαπραγμάτευσης. Ο Χ. Λυμπέρης αναφέρει: «η πολιτική βούληση ήταν για αποκλιμάκωση. Εδώ δημιουργείται το ερώτημα: αν έτσι είχαν τα πράγματα, τότε γιατί ο πρωθυπουργός την προηγούμενη είχε κάνει δυναμική δήλωση» (Λυμπέρης, 1997, σ. 173). Η ασυνέπεια της πολιτική στάσης της κυβέρνησης συμπαρασύρει και την αξιοπιστία της ελληνικής απειλής, καθώς οι δηλώσεις ότι η Ελλάδα δεν θα κλιμάκωνε την ένταση και ότι δε θα αύξανε τις στρατιωτικές της δυνάμεις παρά μόνο σε περίπτωση ενίσχυσης των τουρκικών δυνάμεων στην περιοχή (Μάρδας, 2005, σ. 566), μάλλον λειτούργησαν καταλυτικά στη συνειδητοποίηση της Τουρκίας ότι η ελληνική απειλή ήταν σε μεγάλο βαθμό αναξιόπιστη, με αποτέλεσμα να προκαλέσει άμεσα κλιμάκωση ώστε να εκμεταλλευθεί την κατάσταση. Η επιλογή της

τουρκικής κλιμάκωσης στην ουσία απενεργοποιεί την άμεση αποτροπή που εφάρμοζε ως εκείνη τη στιγμή η Αθήνα, η οποία αναγκάζεται να μεταβάλλει την αποτροπή της σε ενεργητική (Τσιριγώτης, Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής;, 2021, σσ. 241-2). Επιπλέον, ο τακτικός αιφνιδιασμός τον οποίο επέτυχε η Τουρκία στο κρίσιμότερο σημείο της διαπραγμάτευσης με τη δημιουργία εδαφικού τετελεσμένου (κατάληψη Δυτικής Ίμια), προκάλεσε την ουσιαστική κατάρρευση της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής και έθεσε τη χώρα αντιμέτωπη με το δίλημμα γενικευμένης σύρραξης ή συνθηκολόγησης υπό όρους (Τσιριγώτης, 2021, σ. 260), καταδεικνύοντας ταυτόχρονα και τη στρατιωτική ικανότητα πρόβλεψης και αντιμετώπισης απειλών χαμηλής έντασης.

Τέλος, εξετάζοντας τα γεγονότα του Ιανουαρίου του 1996, διαπιστώνουμε ότι διακρίνονται σαφώς τα προβλεπόμενα από τη θεωρία στάδια μίας κρίσης: έναρξη, κλιμάκωση, αποκλιμάκωση, αντίκτυπος - αποτελέσματα (Brecher, 1993, p. 27). Η σοβαρότητα της κρίσης των Ιμίων, εκτιμάται ως ιδιαίτερα σημαντική, καθώς αφορούσε την υπεράσπιση κυριαρχικών δικαιωμάτων, η οποία είναι συνυφασμένη με τη χρήση στρατιωτικής ισχύος από τα εμπλεκόμενα κράτη. Αν και δε σημειώθηκε χρήση βίας, η μεγάλη γεωστρατηγική σημασία της ευρύτερης περιοχής του Αιγαίου αναμένεται να παράγει μεγάλης σοβαρότητας κρίσεις (James, Brecher, & Hoffman, 1988). Επίσης, η εμπλοκή των ΗΠΑ στη διαχείριση και στην αποκλιμάκωση της κρίσης καταδεικνύει εμφανώς τη βαρύτητα της. Από την άλλη πλευρά, η σημασία της κρίσης μπορεί να εκτιμηθεί μετά την παρέλευση ενός χρονικού διαστήματος από τη λήξη της κρίσης. Η εισαγωγή στην ατζέντα των ελληνοτουρκικών διαφορών της θεωρίας των γκρίζων ζωνών αποτελεί ένα από τα κύρια αποτελέσματα της κρίσης. Η αμφισβήτηση του καθεστώτος του Αιγαίου από την Τουρκία αποτελεί το νέο σημείο ισορροπίας μεταξύ των δύο κρατών, το οποίο είναι σαφώς μετατοπισμένο σε σχέση με την περίοδο προ κρίσης.

Αναφορικά με τη διαχείριση της κρίσης, είναι προφανές ότι η Τουρκία επιλέγει την εκούσια κλιμάκωση της κρίσης (Williams, 1976), με σκοπό να προάγει τα συμφέροντά της και να εξαναγκάσει την Ελλάδα σε υποχώρηση (διαπραγμάτευση για το καθεστώς του Αιγαίου). Η αξιολόγηση της διαχείρισης της κρίσης από την ελληνική πλευρά, αρχικά προσκρούει στην καταφανή έλλειψη συντονισμού μεταξύ των συμμετεχόντων στον πυρήνα διαχείρισης της κρίσης και ειδικότερα στην έλλειψη κοινού συνεκτικού σχεδίου από την πολιτική και τη στρατιωτική ηγεσία για την αντιμετώπιση της κατάστασης, με αποτέλεσμα την απώλεια του ελέγχου της κλιμάκωσης και τον εξαναγκασμό σε διπλωματικό συμβιβασμό. Ο Α. George αναφέρει ότι ο έλεγχος των στρατιωτικών επιλογών πρέπει να περνάει απαραίτητως από την έγκριση της πολιτικής ηγεσίας ακόμη και σε χαμηλής έντασης στρατιωτικές ενέργειες (George,

Crisis management: The interaction of political and military considerations, 2008, p. 224). Επιπλέον, η κατάληψη της Δυτικής Ήμια καταδεικνύει την «επιχειρησιακή αδυναμία αποτροπής στρατιωτικών ενεργειών περιορισμένης κλίμακας» (Τσιριγώτης, 2021, σ. 278) από τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις στο τακτικό επίπεδο. Τέλος η μεταστροφή της στάσης της πολιτικής ηγεσίας, φανερώνει μία έντονη ασάφεια ως προς τον κεντρικό σχεδιασμό για τη διαχείριση της κρίσης, κυρίως ως προς τον επιδιωκόμενο αντικειμενικό σκοπό. Σύμφωνα με τον Η. Κουσκουβέλη «αν στο πλαίσιο μίας ηγετικής ομάδας ορισμένα στελέχη είναι υπέρ της δυναμικής επίλυσης ενός προβλήματος, ενώ κάποια άλλα είναι υπέρ μίας διπλωματικής αντιμετώπισης, γίνεται κατανοητό ότι η ομάδα αυτή θα φθάσει σε αδιέξοδα και πιθανώς την κρίσιμη στιγμή θα αδρανοποιηθεί» (Κουσκουβέλης, 2004, σσ. 173-4).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

(2020)

4.1 ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

4.1.1 Εισαγωγικά Στοιχεία

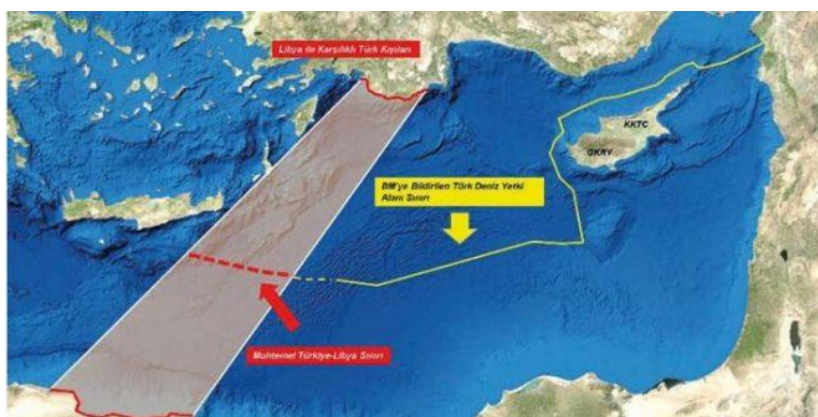
Η ανακάλυψη σημαντικών υπεράκτιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου κατά τη δεύτερη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, έχει διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο στην αναβάθμιση της στρατηγικής της αξίας, μετατρέποντας τη σε μία καίριας σημασίας στρατηγική «αρένα», εντός της οποίας συγκλίνουν, διακυβεύονται αλλά και εξυπηρετούνται σημαντικά γεωπολιτικά συμφέροντα τόσο της ΕΕ όσο και της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής (MENA).

Παράλληλα, οι εσωτερικές συγκρούσεις στο πλαίσιο της «Αραβικής Άνοιξης» το 2011, σύντομα εξελίσσονται σε εμφύλιες διαμάχες (Jones, 2012) στη Συρία, την Λιβύη, την Αίγυπτο και το Ιράκ. Η αστάθεια που προκαλείται στο τοπικό υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολή προβάλλει ως ευκαιρία για την Τουρκία, η οποία επιχειρεί να αναλάβει το ρόλο του ηγεμόνα στο σύνολο του Αραβικού Κόσμου, εμπλεκόμενη στις εσωτερικές διαμάχες ισλαμικών κρατών με σκοπό την κατάληψη της εξουσίας από την φίλα προσκείμενη στην Άγκυρα (Μελέτης, 2020). Οι παραπάνω συγκρούσεις, πέραν της ανθρωπιστικής κρίσης που προκαλούν σε πολύ μεγάλο τμήμα του γηγενούς πληθυσμού, προξενούν μεταναστευτικό - προσφυγικό κύμα προς τις γειτονικές χώρες. Η Τουρκία υφίσταται σχεδόν άμεσα τις συνέπειες του μεταναστευτικού κύματος, το οποίο δεν αργεί να φθάσει στην Ελλάδα προξενώντας την προσφυγική κρίση του 2015, στη διάρκεια του οποίου υπολογίζεται ότι διήλθαν από ελληνικό έδαφος πάνω από 800.000 πρόσφυγες και μετανάστες (Chtouris & Miller, 2017).

4.1.2 Το Τουρκολιβυκό Μνημόνιο

Η επέμβαση του NATO στο Λιβυκό εμφύλιο για την ανάσχεση της ανθρωπιστικής κρίσης δεν θα καταφέρει να επιλύσει την κατάσταση (Terry, 2015), με αποτέλεσμα ο πόλεμος να συνεχιστεί με αμείωτη ένταση το 2012 και τελικά η χώρα υφίσταται διχασμό (2014), με την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας (GNA) με επικεφαλής τον Fayed al-Sarraj που απολαμβάνει την αναγνώριση από τον ΟΗΕ να εγκαθίσταται στην Τρίπολη και να ελέγχει τη Δυτική Λιβύη και τον Εθνικό Στρατό της Λιβύης (LNA) υπό τον Στρατάρχη Khalifa Haftar να ελέγχει το μεγαλύτερο τμήμα της επικράτειας (Κεντρική και Ανατολική Λιβύη).

Η Τουρκία, της οποίας τα συμφέροντα είναι στενά συνδεδεμένα με την επικράτηση του GNA, υπόσχεται βοήθεια στον al-Sarraj στέλνοντας στρατιωτικό οπλισμό (κυρίως drones) και προσωπικό, τα οποία επέτρεψαν στον GNA να αλλάξει τη ροή της αναμέτρησης μέσα στο πρώτο εξάμηνο του 2020. Ως αντάλλαγμα της στρατιωτικής υποστήριξης της Άγκυρας στον GNA (Tanchum, 2020), υπογράφεται μεταξύ των δύο πλευρών στις 27 Νοεμβρίου 2019 το Τουρκολιβικό Μνημόνιο οριοθέτησης των περιοχών θαλάσσιας δικαιοδοσίας στη Μεσόγειο, το οποίο κατατίθεται στον ΟΗΕ τον Δεκέμβριο. Με τον τρόπο αυτό η Τουρκία αποκτά τις μέγιστες δυνατές θαλάσσιες ζώνες στην περιοχή, εντός των οποίων μπορεί να ξεκινήσει έρευνες για εξεύρεση και εκμετάλλευση φυσικών πόρων, τη στιγμή που η επήρεια των παρεμβαλλόμενων ελληνικών νήσων (μεταξύ των οποίων και η Κρήτη) και το δικαίωμά τους σε Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) εξαφανίζονται (Tanchum, 2020).

Σχήμα 3: Χάρτης τουρκολιβικού μνημονίου
(πηγή: keeptalkinggreece.com)

Η αντίδραση της Αθήνας στο τουρκολιβικό σύμφωνο είναι άμεση, με τον Υπουργό Εξωτερικών Νικόλαο Δένδια να δηλώνει ότι «η συμφωνία αγνοεί κάτι προφανές, το οποίο είναι ότι μεταξύ των δύο χωρών παρεμβάλλεται ο μεγάλος γεωγραφικός όγκος της Κρήτης. Συνεπώς, η προσπάθεια καθορισμού ορίων μεταξύ τους είναι παράλογος» (Butler & Gumrukcu, 2019). Επιπλέον, στις 06 Δεκεμβρίου 2019, απελαύνεται από την Ελλάδα ο Λίβυος πρέσβης ως persona non grata προς έκφραση δυσαρέσκειας της χώρας προς τη Λιβύη (Παπαντωνίου, 2019). Η Γαλλία καταδικάζει το τουρκολιβικό μνημόνιο ως άκυρο, αφού αγνοεί σημαντικές διατάξεις της Σύμβασης του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας (Athanasopoulos, 2020), ενώ στο ίδιο μήκος κύματος η Αίγυπτος το απορρίπτει καθώς θεωρεί ότι παραβιάζει το ψήφισμα 1970 (2011) του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, τονίζοντας ότι το μνημόνιο δεν μπορεί να παράγει νομικό αποτέλεσμα (egypt today, 2019). Τέλος, το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών χαρακτηρίζει το μνημόνιο «μη παραγωγικό και προκλητικό» εκφράζοντας τον έντονο σκεπτικισμό της Ουάσιγκτον για την αύξηση της έντασης στην περιοχή (arabobserver, 2019).

4.1.3 Η μεταναστευτική κρίση του 2020

Στη μεταναστευτική κρίση του 2015 μεγάλο μέρος των εκτοπισμένων πληθυσμών διήλθε από ελληνικό έδαφος με προορισμό χώρες της ΕΕ, ωστόσο η ευρωπαϊκή συμφωνία για το μεταναστευτικό (European Commission, 2015) περιόρισε αισθητά τις ροές από την Τουρκία προς την Ευρώπη, με αποτέλεσμα ένας μεγάλος αριθμός προσφύγων να συσσωρεύεται στην τουρκική επικράτεια χωρίς δυνατότητα διαφυγής (Akar & Erdoğdu, 2018).

Στις 28 Φεβρουαρίου του 2020, κατά τη διάρκεια τουρκικής επιχείρησης στη Συρία με σκοπό τη δημιουργία ουδέτερης ζώνης κατά μήκος των τουρκοσυριακών συνόρων εντός του συριακού εδάφους (θύλακας Idlib), 33 Τούρκοι στρατιώτες σκοτώνονται μετά από βομβαρδισμό της συριακής αεροπορίας (BBC, 2020). Η αντίδραση της Τουρκίας είναι άμεση καθώς την επόμενη ημέρα ο Τούρκος Πρόεδρος ανακοινώνει ότι η χώρα του «ανοίγει τις πύλες προς την Ευρώπη» ως απάντηση στην έλλειψη ευρωπαϊκής υποστήριξης στην τουρκική στρατιωτική επιχείρηση, (Aljazeera, 2020).

Στο άκουσμα της είδησης αυτής χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες συρρέουν στα ελληνοτουρκικά σύνορα ελπίζοντας να εξασφαλίσουν την πολυπόθητη είσοδο στην Ευρώπη, ωστόσο σύντομα ξεσπούν ταραχές καθώς διαπιστώνουν ότι τα ελληνικά σύνορα είναι κλειστά και φυλάσσονται (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2020). Η Ελληνική Αστυνομία σε συνεργασία με τον Ελληνικό Στρατό θα αποτρέψουν την είσοδο 38,480 παράτυπων μεταναστών και προσφύγων μέχρι τις 06 Μαρτίου (ΕΘΝΟΣ, 2020).

Τα επιτελεία των Υπουργείων Προστασίας του Πολίτη και Άμυνας επισημαίνουν ότι η κατάσταση πλέον «δεν αποτελεί μεταναστευτικό πρόβλημα αλλά υβριδικό πόλεμο» εκ μέρους της Τουρκίας. Με πράξη νομοθετικού περιεχομένου που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 02 Μαρτίου «αναστέλλεται η υποβολή αιτήσεων χορήγησης ασύλου από άτομα που εισέρχονται στη χώρα παράνομα. Τα άτομα αυτά επιστρέφονται, χωρίς καταγραφή, στη χώρα προέλευσης ή καταγωγής» (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, 2020). Η Τουρκία, από την άλλη πλευρά, κατηγορεί την Ελλάδα για απάνθρωπη μεταχείριση των προσφύγων, τονίζοντας ότι η απόφαση για αναστολή χορήγησης ασύλου είναι αντίθετη με την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία καθώς επίσης και με το κατοχυρωμένο στο Διεθνές Δίκαιο δικαίωμα αίτησης ασύλου (Ergin, 2020).

Μέχρι το τέλος Μαρτίου, εξαιτίας κυρίως των άσχημων καιρικών συνθηκών αλλά και της εμφάνισης κρουσμάτων κορωνοϊού μεταξύ του συγκεντρωμένου πλήθους στην ελληνοτουρκική μεθόριο, η τουρκική κυβέρνηση αποφασίζει να εκκενώσει τους πρόχειρους

προσφυγικούς καταυλισμούς. Ωστόσο, τα παραπάνω γεγονότα σε συνδυασμό με τις καθημερινές παραβιάσεις του εθνικού εναέριου χώρου από τουρκικά μαχητικά, την πραγματοποίηση ερευνών και γεωτρήσεων από τουρκικά σκάφη στην κυπριακή ΑΟΖ και τις επιθετικές δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων περί τουρκικής μειονότητας στη Θράκη και περί αποστρατικοποίησης ελληνικών νησιών, επιτείνουν το κλίμα καχυποψίας και αυξάνουν σταδιακά την ένταση μεταξύ των δύο κρατών.

4.2 ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ

4.2.1 Η πρώτη φάση της κρίσης

Στα τέλη Μαΐου η τουρκική πετρελαϊκή εταιρεία ΤΡΑΟ αιτείται στο Υπουργείο Ενέργειας χορήγηση άδειας για εκτέλεση σεισμικών ερευνών προς ανεύρεση υδρογονανθράκων σε μία νοητή ζώνη από τη νοτιοανατολική ακτή της Κρήτης μέχρι τη Ρόδο, εκμεταλλευόμενη το τουρκολιβυκό μνημόνιο. Στις 21 Ιουλίου εκδίδεται η NAVTEX 0977/20 η οποία δέσμευε περιοχές της ελληνικής υφαλοκρηπίδας για πραγματοποίηση ερευνών από το σεισμογραφικό σκάφος Oruc Reis μέχρι τις 02 Αυγούστου. Ταυτόχρονα, από το ναύσταθμο του Ακσάζ εξήλθαν 15 τουρκικές φρεγάτες με κατεύθυνση νοτιοδυτικά (Σκαφιδάς, 2020).

Σχήμα 4: Όρια τουρκικής NAVTEX
0977/20

(πηγή:militaire.gr)

Η Αθήνα απαντά άμεσα με έκδοση αντι-NAVTEX, ενώ σε διάβημα που αποστέλλεται προς την Άγκυρα και το ΝΑΤΟ από το Υπουργείο Εξωτερικών αναφέρεται ότι «η αναγγελία τουρκικών ερευνών σε τμήμα ελληνικής υφαλοκρηπίδας με νέα παράνομη τουρκική Navtex συνιστά κλιμάκωση της έντασης στην περιοχή (Μελέτης, 2020). Παράλληλα, ενεργοποιείται άμεσα το σύνολο του ελληνικού στόλου, ο οποίος λαμβάνει καίριες θέσεις στο Αιγαίο, ενώ διατάσσεται από το ΓΕΕΘΑ γενική επιφυλακή στο σύνολο των ενόπλων δυνάμεων της χώρας.

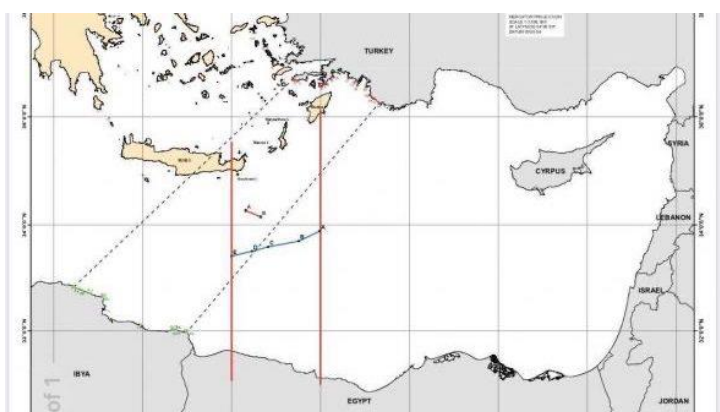
Την τουρκική NAVTEX, η οποία κλιμακώνει την ένταση στην περιοχή, καταδικάζει το Στέιτ Ντιπάρτμεντ παρά το γεγονός ότι αναφέρεται σε «αμφισβητούμενες περιοχές» και ο Γερμανός Υπουργός Εξωτερικών Maas που βρίσκεται στην Αθήνα για προγραμματισμένη επίσκεψη (Μελέτης, 2020), στον οποίο ο Έλληνας πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης

τονίζει ότι «εφόσον η Τουρκία εξακολουθεί να κινείται σε αυτή την κατεύθυνση η επιβολή κυρώσεων από πλευράς Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι μονόδρομος. Είναι στο χέρι της Τουρκίας να επιλέξει τι σχέση θέλει να έχει με την Ελλάδα, με την Κύπρο, με την Ευρώπη». Επιπλέον, ο Γάλλος πρόεδρος Macron επισημαίνει ότι «δεν είναι αποδεκτή η παραβίαση του θαλάσσιου χώρου κράτους - μέλους της ΕΕ. Οι υπεύθυνοι πρέπει να υποστούν κυρώσεις» (Gatoroulos & Fraser, 2020).

Τελικά, μετά από τηλεφωνική διαμεσολάβηση της Γερμανίδας καγκελαρίου Merkel, η οποία επικοινωνήσε διαδοχικά το βράδυ της 22ας Ιουλίου με τον Έλληνα πρωθυπουργό και με τον Τούρκο πρόεδρο (Rorcke, Spyropoulou, & Tsakir, 2020), η ένταση σταδιακά μειώνεται, αφού το τουρκικό ερευνητικό σκάφος παραμένει αγκυροβολημένο στο λιμάνι της Αττάλειας, ενώ και τα τουρκικά πολεμικά πλοία αποσύρονται στα μικρασιατικά παράλια.

4.2.2 Η ελληνοαιγυπτιακή οριοθέτηση ΑΟΖ

Η ανάγκη ακύρωσης του τουρκολιβυκού μνημονίου εμφανίζεται ως επιτακτική πλέον για την ελληνική κυβέρνηση, καθώς παρά την προφανή του ακυρότητα, τη μοναδική διακρατική συμφωνία καθορισμού θαλασσίων ζωνών στις περιοχές ελληνικού ενδιαφέροντος στην Ανατολική Μεσόγειο. Με κεκτημένο τη συμφωνία οριοθέτησης με την όπου αναγνωρίστηκε η έστω και περιορισμένη επήρεια ελληνικών νήσων στο Ιόνιο Πέλαγος (Grigoriadis & Belke, 2020), η Ελλάδα ξεκινά άμεσα διαπραγματεύσεις με την Αίγυπτο προς επίτευξη συμφωνίας οριοθέτησης, οι οποίες καταλήγουν στην υπογραφή συμφωνίας στις 06 Αυγούστου στο Κάιρο (UN, 2020).

Σχήμα 5: Η επικάλυψη
ελληνοαιγυπτιακής
οριοθέτησης και
τουρκολιβυκού μνημονίου
(πηγή: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ)

Η συμφωνία, παρά το γεγονός ότι δεν αφορά το σύνολο της προς διευθέτηση περιοχής, θεωρείται εξαιρετικής σημασίας, αρχικά διότι αναγνωρίζει πλήρη επήρεια στα ελληνικά νησιά (Yallourides, 2020), οι ακτές των οποίων χρησιμοποιούνται ως γραμμές βάσης, καθώς και διότι στην ουσία «διεμβολίζει» το τουρκολιβυκό μνημόνιο επικαλύπτοντάς το, συνθήκη η οποία

ενισχύει τη διεθνή νομιμοποίηση των αξιώσεων της Ελλάδας και τη θέση της έναντι της Τουρκίας (Χασανδρινός, 2020). Η γραμμή οριοθέτησης της συμφωνίας έχει χαραχθεί μεταξύ 26ου και 28ου μεσημβρινού, παρά την προσπάθεια της Ελλάδας να επεκταθεί και ανατολικότερα. Η άρνηση της Αιγύπτου οφείλεται στην απροθυμία της αιγυπτιακής πλευράς να λάβει ξεκάθαρη θέση στην ελληνοτουρκική διένεξη περί δικαιώματος του Καστελόριζου σε θαλάσσιες ζώνες (Yallourides, 2020).

4.2.3 Η δεύτερη φάση της κρίσης

Η είδηση της ελληνοαιγυπτιακής συμφωνίας αιφνιδίασε και προκάλεσε προβληματισμό στη Γερμανία και έντονο εκνευρισμό στην Άγκυρα. Ο Erdogan δηλώνει προσερχόμενος για προσευχή στην Αγία Σοφία ότι η «συμφωνία Αιγύπτου και Ελλάδας είναι άχρηστη» (Carassava, 2020). Στις 09 Αυγούστου το σεισμογραφικό Oruc Reis κλείνει τους πομπούς του και εξέρχεται από το λιμάνι της Αττάλειας συνοδευόμενο από πέντε πολεμικά πλοία του τουρκικού στόλου, ενώ την επόμενη ημέρα εκδίδεται νέα τουρκική NAVTEX 1024/20 η οποία έχει ισχύ ως τις 23 Αυγούστου, ενώ ο Erdogan δηλώνει ότι η Ελλάδα θα πληρώσει βαρύ τίμημα αν επιτεθεί στο Oruc Reis ή τα πλοία που το συνοδεύουν (Reuters Staff, 2020).

Στην Αθήνα το ΓΕΕΘΑ διατάσσει ανάκληση αδειών των στελεχών των ενόπλων δυνάμεων και τήρηση μέγιστης ετοιμότητας και εκδίδεται NAVTEX από το σταθμό Ηρακλείου η οποία τονίζει ότι η δεσμευόμενη περιοχή επικαλύπτει τμήματα της ελληνικής υφαλοκρηπίδας καλώντας τους ναυτιλομένους να αγνοήσουν την τουρκική οδηγία. Παράλληλα, διατάσσεται ο ελληνικός στόλος να παρακολουθεί από κοντινή απόσταση τα τουρκικά πλοία. Στις 12 Αυγούστου η ελληνική φρεγάτα «ΛΙΜΝΟΣ» συγκρούεται με την φρεγάτα «KEMAL REIS» κατά τη διάρκεια ενός ελιγμού, με αποτέλεσμα να προξενηθούν υλικές ζημιές στο τουρκικό πλοίο (Αδαλής, 2020). Στο Αιγαίο καθημερινά διεξάγεται ανθυποβρυχιακός πόλεμος με σκοπό τον εντοπισμό των θέσεων των υποβρυχίων του αντιπάλου με τη συμμετοχή ελικοπτέρων και αεροσκαφών και στις 13 Αυγούστου (Antonopoulos, 2020) τα ελληνικά ελικόπτερα εντοπίζουν τουρκικό υποβρύχιο στην περιοχή των στενών του Καθηρέα (ανάμεσα σε Εύβοια και Άνδρο), το οποίο βρίσκεται σε διεθνή ύδατα και κινείται προς τις ακτές της Αττικής. Το υποβρύχιο καταδιώκεται από πλοία που έχουν άμεση ετοιμότητα καταβύθισής του.

Την ίδια ημέρα ο Κ. Μητσοτάκης σε διάγγελμα του προς τους Έλληνες πολίτες επισημαίνει ότι «καμία πρόκληση δεν θα μείνει αναπάντητη», ενώ με έμφαση ότι η κρίση αφορά συνολικά τις ευρωτουρκικές σχέσεις (Prime Minister GR, 2020). Η τουρκική NAVTEX

εκπνέει την 23 Αυγούστου ωστόσο ανανεώνεται άλλες τρεις φορές, δεσμεύοντας περιοχές για έρευνες όλο και βορειότερα με κατεύθυνση προς το Καστελλόριζο.

Σχήμα 6: Τουρκικές NAVTEX Αυγούστου - Σεπτεμβρίου 2020
(πηγή: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ)

Ταυτόχρονα, με πρωτοβουλία του ελληνικού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας διοργανώνονται διεθνείς αεροναυτικές ασκήσεις με τη συμμετοχής σκαφών και αεροσκαφών από το Ισραήλ, τη Γαλλία, τα ΗΑΕ και τις ΗΠΑ στον θαλάσσιο χώρο που έχει δεσμευθεί με τις τουρκικές NAVTEX (Νέδος, 2020). Ο Κ. Μητσοτάκης στην ομιλία του στη ΔΕΘ (12 Σεπτεμβρίου) ανακοινώνει μεταξύ άλλων και μέτρα ενίσχυσης των ενόπλων δυνάμεων της χώρας, σημαντικότερα των οποίων είναι η αγορά 18 αεροσκαφών τύπου Rafale από τη Γαλλία (FRANCE 24, 2020), η εκκίνηση διαδικασίας επιλογής 4 νέων φρεγατών πολλαπλού ρόλου και η πρόσληψη 15,000 ανδρών . Στις 13 Σεπτεμβρίου, με τη λήξη της NAVTEX 1093/20, το Oruc Reis επιστρέφει στο λιμάνι της Αττάλειας (Kucukgomen & Georgiopoulos, 2020).

4.2.4 Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 01-02 Οκτωβρίου 2020

Στις 01 και 02 Οκτωβρίου συνεδριάζει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για θέματα εξωτερικής πολιτικής. Στην ατζέντα σημαντική θέση καταλαμβάνει η τουρκική προκλητικότητα στην Ανατολική Μεσόγειο. Στόχος της Ελλάδας είναι η επιβολή οικονομικών κυρώσεων στην Τουρκία (Croustalli, 2020), ωστόσο η γερμανική προεδρία σπεύδει να βγάλει από το τραπέζι των διαπραγματεύσεων τις κυρώσεις. Εκτός της Γερμανίας, η Ιταλία και η Ισπανία, χώρες οι οποίες διατηρούν σημαντικές οικονομικές σχέσεις με την Τουρκία, εμφανίζονται απρόθυμες στην επιβολή κυρώσεων, ενώ επιφυλάξεις διατηρούν οι χώρες του Βίξεγκραντ και η Μάλτα για να μην διαταραχθεί η ευρωτουρκική συμφωνία για το μεταναστευτικό (International Crisis Group, 2021).

Στο τελικό κείμενο συμπερασμάτων, το οποίο εγκρίθηκε μετά από πολύωρες διαπραγματεύσεις (Παλαιολόγος, 2020), εκφράζεται η αλληλεγγύη της ΕΕ στην Ελλάδα και την Κύπρο, η ικανοποίηση για την επανέναρξη των διερευνητικών επαφών Ελλάδας - Τουρκίας

και επιχειρείται σαφής προτροπή στην Τουρκία για αποχή από μονομερείς ενέργειες και σεβασμό των κυριαρχικών δικαιωμάτων των χωρών της ΕΕ. Τέλος, επισημαίνεται ότι η ΕΕ θα χρησιμοποιήσει όλα τα διαθέσιμα μέσα και επιλογές εναντίον της Τουρκίας σε διαφορετική περίπτωση, ενώ προτείνεται η σύγκλιση πολυμερούς διάσκεψης για την Ανατολική Μεσόγειο (EUROPEAN COUNCIL, 2020).

4.3 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στο περιφερειακό υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου η Ελλάδα, 25 χρόνια μετά την κρίση των Ιμίων, παραμένει ένα κράτος λιγότερο ισχυρό από την Τουρκία. Η ελληνική προσπάθεια διατήρησης του status quo προσκρούει στον αναθεωρητισμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής (Choulis, Mehrl, & Ifantis , 2021, p. 14). Η ισχύς της Τουρκίας της επιτρέπει να απειλεί με casus belli την Ελλάδα σε περίπτωση επέκτασης των χωρικών της υδάτων, να παραβιάζει τα κυριαρχικά της δικαιώματα και να απειλεί με τη χρήση σκληρής ισχύος σε περίπτωση παρενόχλησης των ερευνών της. Επιπλέον, η σύναψη του τουρκολιβυκού μνημονίου αποτελεί μία σαφή προσπάθεια αλλαγής του status quo στην περιοχή προς όφελός της.

Από την άλλη πλευρά η Ελλάδα, αντιλαμβανόμενη το αρνητικό εις βάρος της ισοζύγιο ισχύος, προσπαθεί να επιτύχει εξισορρόπηση, συνάπτοντας συμφωνία οριοθέτησης με την Αίγυπτο, εμβαθύνοντας τη στρατηγική της συμμαχία με τη Γαλλία και προσεγγίζοντας σημαντικούς δρώντες της περιοχής (ΗΑΕ, Ισραήλ), οι οποίοι επίσης έχουν αποκλίνοντα συμφέροντα με την Τουρκία. Ταυτόχρονα, προσπαθεί να αναδείξει σε ευρωτουρκικό ζήτημα διμερείς διαφορές με την Τουρκία (Prime Minister GR, 2020). Με βάση τα παραπάνω συνάγεται η στρατηγική της Ελλάδας που αποσκοπεί στην εξωτερική της ενδυνάμωση - έναντι της Τουρκίας. Η εξισορρόπηση στην Ανατολική Μεσόγειο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας μετατρέπεται, με τον τρόπο αυτό σε σύνθετη ισορροπία, η οποία σύμφωνα με τον Hedley Bull λαμβάνει χώρα σε συστήματα με τουλάχιστον τρεις δρώντες και ταυτόχρονη δυνατότητα σύναψης συμμαχιών (Bull, Η άναρχη κοινωνία, 2001, σ. 148). Επιπλέον, η Ελλάδα αντιλαμβανόμενη το τακτικό πλεονέκτημα ισχύος των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων υιοθετεί τη στρατηγική της εσωτερικής της ενδυνάμωσης προσπαθώντας να το ανατρέψει. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται η αύξηση των αμυντικών δαπανών της χώρας και η προσπάθεια αναβάθμισης των ενόπλων δυνάμεων της χώρας με την προμήθεια νέων αεροσκαφών και φρεγατών, τέτοιων δυνατοτήτων που να της επιτρέπουν να εξισορροπεί τη στρατιωτική ισχύ της Τουρκίας και να προσδίδει αξιοπιστία στην αποτρεπτική της απειλή (Κουσκουβέλης , 2004, σ. 213).

Η παρελκυστική τακτική της ΕΕ στην συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, καταδεικνύει την αδυναμία υιοθέτησης ενιαίας εξωτερικής πολιτικής από τα κράτη μέλη της. Ο κρατισμός και η επιδίωξη του εθνικού συμφέροντος από χώρες όπως η Γερμανία, η Ισπανία και η Ιταλία, εμποδίζουν την ΕΕ από την έκφραση μίας στιβαρής, συνεκτικής και ενιαίας εξωτερικής πολιτικής (Haugevik & Rieker, 2017). Η Τουρκία αντιλαμβανόμενη τις αντίρροπες τάσεις στο εσωτερικό της Ένωσης, θα επαναφέρει την ένταση στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου με έκδοση νέων NAVTEX τον Οκτώβριο του 2020, επεκτείνοντας την περιοχή έρευνας σε μικρή απόσταση από τα ελληνικά νησιά, αμφισβητώντας εμπράκτως δυνητικά κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στην περιοχή (δικαίωμα επέκτασης χωρικών υδάτων σε 12 ν.μ.) (Αθανασόπουλος, 2020). Το εθνικό-κρατικό συμφέρον το οποίο συνδέεται άμεσα και με την ενεργειακή της ασφάλεια καθοδηγεί την εξωτερική της πολιτική. Η Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι επιτυγχάνει σε μεγάλο βαθμό τη διεθνή νομιμοποίηση των θέσεων της, εντούτοις συνειδητοποιεί ότι σε μία αναμέτρηση με την Τουρκία θα πρέπει να στηρίζεται αποκλειστικά στις δικές της δυνάμεις (Μάρδας, 2020) προκειμένου να επιτύχει την επιβίωση και την προάσπιση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων σε ένα πλαίσιο αυτοβοήθειας. Άλλωστε, το διεθνές σύστημα παραμένει άναρχο, όπως αποδεικνύεται από την καταπάτηση (παραβίαση) των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου και του Δικαίου της Θάλασσας

Η διεθνής αποτροπή εμφανίζεται ως η βασική αιτία αποκλιμάκωσης της έντασης στην πρώτη φάση της κρίσης, καθώς η έγκαιρη επέμβαση της Γερμανίας θα διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στην εκτόνωση της κατάστασης. Στη δεύτερη φάση ωστόσο η Τουρκία εφαρμόζει στρατηγική εξαναγκαστικής διπλωματίας και η Ελλάδα αναλαμβάνει ισχυρή πολιτική δέσμευση υπεράσπισης των κυριαρχικών της δικαιωμάτων, προσδίδοντας αξιοπιστία στην αποτρεπτική της απειλή, συνθήκη η οποία δεν καθίσταται εφικτή να ματαιώσει την είσοδο ερευνητικού σκάφους και τμήματος του τουρκικού στόλου στην ελληνική υφαλοκρηπίδα, μεταβάλλοντας την ελληνική αποτροπή από άμεση σε ενεργητική. Επιπροσθέτως, η διαταγή της στρατιωτικής ηγεσίας για αδιάλειπτη παρουσία ελληνικών φρεγατών πλησίον του τουρκικού ερευνητικού εντάσσεται στην στρατηγική της αποτροπής δια της παρουσίας αλλά και της άρνησης αποκόμισης οφέλους στον αντίπαλο (Κολιόπουλος, Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, 2010, σσ. 23-4), καθώς ο «θόρυβος» των κινητήρων των σκαφών δυσκολεύει σε μεγάλο βαθμό την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία των σεισμικών ερευνών (Μπαμιατζής, 2020). Εξάλλου, η εξωτερική ενδυνάμωση της χώρας, η οποία επιτυγχάνεται με τη σύναψη συμφωνιών και συμμαχιών με άλλους σημαντικούς δρώντες της περιοχής συμβάλλουν στην εκούσια συστημική αποτροπή της τουρκικής επιθετικότητας.

Εξετάζοντας τα γεγονότα από την οπτική της κρίσης, παρατηρούμε ότι αυτή εκτείνεται χρονικά σε ένα ευρύ πλαίσιο, παρουσιάζοντας σημαντικές αποκλίσεις από το τυπικό «σχήμα» (έναρξη - κλιμάκωση - αποκλιμάκωση - αντίκτυπος) των κρίσεων όπως προβλέπει η θεωρία. Ωστόσο, η εμπλοκή μεγάλου αριθμού δρώντων, συμπεριλαμβανομένων και των μεγάλων δυνάμεων σε αυτήν, αλλά και η μεγάλη ανομοιογένεια μεταξύ των δύο αντιπάλων, σε ότι αφορά την οικονομική κατάσταση, το πολιτικό καθεστώς και την πολιτιστική παράδοση (Mortensen & Hinds, 2001, pp. 216-7), αποτελούν παράγοντες αύξησης της σοβαρότητας της κατάστασης. Επιπλέον, το αντικείμενο της κρίσης (αμφισβήτηση κυριαρχικών δικαιωμάτων εμπλεκόμενων μερών) καθώς και η γεωστρατηγική σημασία της περιοχής που αυτή εξελίσσεται, αναμένεται να προκαλέσουν κρίσεις μεγάλης βαρύτητας καθώς άπτονται της ίδιας της επιβίωσης των εμπλεκόμενων (Brecher & Yehuda, 1985, σ. 27). Το επίπεδο χρησιμοποιούμενης βίας είναι μηδενικό, σε πολλές περιπτώσεις όμως και με χαρακτηριστικότερη την πρόσκρουση δύο πολεμικών πλοίων, παρατηρούμε ότι η πολεμική αναμέτρηση των πολυάριθμων αναπτυγμένων δυνάμεων αποφεύχθηκε την τελευταία στιγμή. Η σημασία της κρίσης θεωρείται νωρίς να αποτιμηθεί, καθώς έχει παρέλθει πολύ μικρό χρονικό διάστημα από την αποκλιμάκωση της κρίσης. Τέλος, αναφορικά με τη διαχείριση της κρίσης από την ελληνική πλευρά, αρχικά η ετοιμότητα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, η συνοχή και σύμπνοια της πολιτικής με τη στρατιωτική ηγεσία, ο συντονισμός διπλωματίας και στρατιωτικών ενεργειών (George, Crisis management: The interaction of political and military considerations, 2008) αλλά και η ψυχραιμία σε αποφασιστικές στιγμές από τα εμπλεκόμενα στρατιωτικά τμήματα απέτρεψαν τον αιφνιδιασμό της χώρας σε τακτικό επίπεδο ή την ακούσια κλιμάκωση της έντασης. Επιπλέον, μεγάλης σημασίας θεωρείται η συμφωνία οριοθέτησης με την Αίγυπτο, καθώς η Ελλάδα καταφέρνει να ανατρέψει με ένα νομικό κείμενο το τετελεσμένο που επιχείρησε να δημιουργήσει η τουρκική πλευρά με το τουρκολιβικό μνημόνιο. Η επίδειξη ευελιξίας στις συμφωνίες με την Ιταλία και την Αίγυπτο καθώς και η εγκατάλειψη της παθητικότητας στην εξωτερική πολιτική και η ανάληψη πρωτοβουλίας (Athanasopoulos, 2020) παρήγαγαν σημαντικά αποτελέσματα σε μία κρίσιμη στιγμή αμφισβήτησης κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Τουρκία τόσο στην κρίση των Ιμίων όσο και στην περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου εμφανίζει αναθεωρητική συμπεριφορά έναντι της Ελλάδας, αμφισβητώντας το status quo στο Αιγαίο. Στην κρίση των Ιμίων η Τουρκία κλιμακώνει την ένταση δημιουργώντας εδαφικό τετελεσμένο για να ενισχύσει τη διαπραγματευτική της θέση στη διεκδίκηση του πολιτικού της στόχου, που είναι η αμφισβήτηση του καθεστώτος του Αιγαίου και η συνολική διαπραγμάτευση του από μηδενική βάση. Η αμφισβήτηση του status quo το 2020 υλοποιείται με την υπογραφή του τουρκολιβυκού μνημονίου, το οποίο, απουσία άλλης διακρατικής συμφωνίας οριοθέτησης, αποτελεί το πρώτο επίσημο κείμενο που κατατίθεται στον ΟΗΕ και το οποίο ουσιαστικά εξαφανίζει την επήρεια των ελληνικών νησιών και το δικαίωμά τους σε θαλάσσιες ζώνες. Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα και στις δύο περιπτώσεις επιδιώκει την αποφυγή μεταβολής της κατάστασης προς όφελος της Τουρκίας. Ο Κ. Σημίτης ξεκαθαρίζει ότι η επιστροφή στο status quo ante αποτελεί τη μέγιστη επιδίωξη της χώρας μετά την παρέμβαση των ΗΠΑ για την αποκλιμάκωση της κρίσης το 1996, ενώ αντίστοιχα, η ελληνοαιγυπτιακή συμφωνία τμηματικής οριοθέτησης χρησιμοποιείται από την Ελλάδα για να καταστήσει άκυρο το τουρκολιβυκό μνημόνιο και προκειμένου η χώρα να αποτυπώσει επίσημα τις διεκδικήσεις της στην περιοχή. Συνεπώς, η τάση των αναθεωρητικών κρατών να επιχειρούν, με εργαλείο την ισχύ τους, την ανατροπή του υπάρχοντος status quo, αλλά και των λιγότερο ισχυρών κρατών να επιδιώκουν για τη διατήρησή του, βρίσκει απόλυτη εφαρμογή στο δίπολο Ελλάδας - Τουρκίας και ειδικότερα στην πάγια αναθεωρητική εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και στην ελληνική προσπάθεια υπεράσπισης και διατήρησης της υπάρχουσας κατάστασης.

Η αμφισβήτηση κυριαρχικών δικαιωμάτων ενός κράτους θέτει σε κίνδυνο τα συμφέροντά του και επομένως ερμηνεύεται ως απειλή στον αγώνα επιβίωσης που διεξάγει. Η αμφισβήτηση της κυριότητας των νησίδων Ίμια το 1996 αλλά και η σύναψη του μνημονίου με τη Λιβύη αποτελούν για την Ελλάδα σαφείς ενδείξεις απειλής για την επιβίωση της χώρας και την προστασία του διεθνούς της κύρους. Η εναργής ενεργοποίηση του διεθνούς παράγοντα για την αποτροπή της ένοπλης αναμέτρησης μεταξύ των δύο κρατών, δε συνοδεύεται από ετοιμότητα στρατιωτικής επέμβασης από άλλους δρώντες του διεθνούς συστήματος. Συνεπώς, η Ελλάδα επιχειρεί την υπεράσπιση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων σε ένα αυστηρό πλαίσιο αυτοβοήθειας, αφού τόσο οι ΗΠΑ στην περίπτωση των Ιμίων, όσο και η Γαλλία, η Αίγυπτος και η ΕΕ στην κρίση του 2020 εμφανίζονται απρόθυμες να εμπλακούν ουσιαστικά στη διαμάχη των δύο κρατών. Είναι προφανές ότι το σύνολο των ενδιαφερομένων μερών και στις δύο

κρίσεις λειτουργεί με γνώμονα την προάσπιση του κρατικού συμφέροντος, το οποίο επηρεάζει άμεσα την πολιτική που ακολουθούν. Η ουδετερότητα των ΗΠΑ και η απουσία NATO και ΕΕ στα Ίμια, μετατρέπεται σε αποκλειστικά θεωρητική υποστήριξη της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο το 2020. Η Αίγυπτος αρνείται να προβεί σε πλήρη οριοθέτηση με την Ελλάδα για να μη λάβει θέση στην ελληνοτουρκική διένεξη, ενώ και η Γαλλία έχει τελείως αποκλίνοντα συμφέροντα με την Τουρκία στην προσπάθεια ηγεμόνευσης της Ανατολικής Μεσογείου μετά τη σταδιακή απόσυρση του αμερικανικού παράγοντα. Το κράτος αποτελεί τη βασική μονάδα οργάνωσης του περιφερειακού υποσυστήματος της Ανατολικής Μεσογείου, αφού η ανάμειξη θεσμών όπως η ΕΕ, το NATO και ο ΟΗΕ αποδεικνύεται δευτερεύουσας σημασίας και στις δύο εξεταζόμενες περιπτώσεις. Η απουσία μίας παγκόσμιας διακυβέρνησης ή μίας ανώτερης εξουσίας που να έχει τη δυνατότητα να επιβάλει στα κράτη να συμμορφώνονται στις διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου γίνεται ιδιαίτερα αισθητή τόσο στην κρίση του 1996 όσο και σε αυτή του 2020. Συνεπώς, ο κρατισμός και η αναρχία του διεθνούς συστήματος αποτελούν τους βασικούς παράγοντες που καθιστούν τη ρεαλιστική θεωρία το καταλληλότερο εργαλείο ερμηνείας της συμπεριφοράς των κρατών σε έντονα συγκρουσιακά περιβάλλοντα, όπως αυτό μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στις προαναφερθείσες περιπτώσεις.

Σημαντικές διαφορές διαπιστώνονται στις δυο κρίσεις αναφορικά με τη διαχείρισή τους από την ελληνική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία. Στην περίπτωση των Ιμίων διαπιστώνεται εσωτερική ασυνέχεια και ασυμμετρία ανάμεσα στην αρχική δυναμική στάση της πολιτικής ηγεσίας για υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας, η οποία συνεπάγεται και ισχυρή πολιτική δέσμευση και στη μεταστροφή της στάσης αυτής, η οποία μετατρέπεται σε πάση θυσία αποφυγή της αναμέτρησης με την Τουρκία και σε επιδίωξη ειρηνικής διευθέτησης του ζητήματος. Επιπλέον, καταγράφεται έλλειψη συντονισμού με τη στρατιωτική ηγεσία, αποτέλεσμα της οποίας είναι αφενός η παροχή αφορμής στην Τουρκία για κλιμάκωση, αφετέρου ο τακτικός αιφνιδιασμός της Ελλάδας και η δημιουργία εδαφικού τετελεσμένου στη Δυτική Ίμια. Αντίθετα, στην κρίση του 2020 διαπιστώνεται η άμεση δυνατότητα στρατιωτικής κινητοποίησης της χώρας, η οποία σε συνδυασμό με τη σύγκλιση της στρατιωτικής ηγεσίας στις εντολές της πολιτικής, μεταδίδει σαφές μήνυμα αποτροπής στον αντίπαλο. Η ελληνική εξωτερική πολιτική, αναλαμβάνοντας την πρωτοβουλία των κινήσεων, καταφέρνει με ταχύτατες διπλωματικές κινήσεις να ανατρέψει το τουρκολιβυκό μνημόνιο, συνάπτοντας την ελληνοαιγυπτιακή συμφωνία σε καίριο χρονικά σημείο της κρίσης.

Ωστόσο, η άμεση αποτρεπτική στρατηγική της χώρας και στις δύο περιπτώσεις δεν θα αποτρέψει αφενός την κατάληψη της Δυτικής Ίμια, αφετέρου την είσοδο του τουρκικού

ερευνητικού σκάφους στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Οι μετριοπαθείς δηλώσεις για ειρηνική διευθέτηση των διαφορών και η απουσία πολιτικής βούλησης για την υλοποίηση της ελληνικής αποτρεπτικής απειλής υπονόμευσαν τη σταθερότητα και την αξιοπιστία της ελληνικής αποτρεπτικής απειλής, οδηγώντας στην περίπτωση των Ιμίων στην κατάρρευση της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής. Άλλωστε και το 2020 η Ελλάδα υιοθετεί τελικά ενεργητική αποτροπή με ταυτόχρονη διατήρηση του ελέγχου της κλιμάκωσης, αποτροπή δια της παρουσίας στην περιοχή ερευνών του Oruc Reis και άρνηση αποκόμισης οφέλους στην Ανατολική Μεσόγειο. Καταλυτικός και στις δύο περιπτώσεις εμφανίζεται τέλος ο ρόλος της διεθνούς αποτροπής, η οποία καθοδηγούμενη από τα ισχυρά συμφέροντα των εμπλεκομένων μεγάλων δυνάμεων κατορθώνει να αποκλιμακώσει σε κρίσιμες στιγμές την ένταση μεταξύ των δύο κρατών.

Η ιεράρχηση των κρατών στο διεθνές σύστημα πραγματοποιείται με βάση την ισχύ. Χρησιμοποιώντας ως εργαλεία μέτρησης τους συντελεστές ισχύος, διαπιστώνουμε ότι η Ελλάδα είναι λιγότερο ισχυρό κράτος σε σχέση με την Τουρκία. Επιχειρώντας να εξουδετερώσει τον τουρκικό αναθεωρητισμό, καταφεύγει στην αναζήτηση συμμαχιών με λοιπούς δρώντες της περιοχής, στην εισδοχή σε διεθνείς και παγκόσμιους οργανισμούς και τέλος στην επίκληση του Διεθνούς Δικαίου, στρατηγικές οι οποίες ότι υιοθετούνται προς ανάσχεση της επιθετικότητας ισχυροτέρων κρατών. Η στρατηγική ωστόσο της εξωτερικής εξισορρόπησης δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα στην κρίση των Ιμίων, αφού οι συμμαχικές προς την Ελλάδα χώρες και θεσμοί επέλεξαν την υιοθέτηση ουδετερότητας στην ελληνοτουρκική διένεξη. Η ανάμειξη των ΗΠΑ και η αποκλιμάκωση που αυτή επέφερε στην κρίση, αφορούσε καθαρά την προάσπιση των αμερικανικών επενδύσεων στις δύο χώρες.

Αντιθέτως, στην περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου, η σύναψη συμφωνίας οριοθέτησης με την Αίγυπτο εξισορροπεί την ισχύ και αναγκάζει την Τουρκία να δεσμεύει περιοχές για έρευνες ανατολικότερα της οριοθετημένης ελληνοαιγυπτιακής περιοχής, επιτυγχάνοντας έτσι την αμφισβήτηση και τον διεμβολισμό του τουρκολιβυκού συμφώνου. Επιπλέον, η εμβάθυνση της συμμαχίας με τη Γαλλία, η οποία ανταγωνίζεται την Τουρκία στην προσπάθεια ηγεμόνευσης της Ανατολικής Μεσογείου, συμβάλει σημαντικά στην εξωτερική ενδυνάμωση της χώρας. Επίσης, η προσέγγιση χωρών όπως τα ΗΑΕ, το Ισραήλ και η Σαουδική Αραβία συντελούν στην απομόνωση της Τουρκίας στην περιοχή. Η στρατηγική της διεθνούς νομιμοποίησης αποδίδει αποτελέσματα, αφού ΗΠΑ και ΕΕ καταδικάζουν, έστω φραστικά, τις τουρκικές ενέργειες που οξύνουν την ένταση στην περιοχή. Η Ελλάδα ωστόσο, δεν αρκείται στην εξωτερική της ενδυνάμωση, αντιλαμβανόμενη ότι σε συνθήκες αυτοβοήθειας αυτή δεν

είναι ικανή να της εξασφαλίσει την επιβίωση. Σχεδιάζει ένα βραχυπρόθεσμο εξοπλιστικό πρόγραμμα, η ταχεία υλοποίηση του οποίου της παρέχει τη δυνατότητα να ανατρέψει τους συσχετισμούς ισχύος, της προσδίδει τακτικό πλεονέκτημα σε νευραλγικούς τομείς και αυξάνει την αξιοπιστία της αποτρεπτικής της απειλής επιτυγχάνοντας την εσωτερική της ενδυνάμωση.

Αξιολογώντας την ελληνική στρατηγική στις δύο εξεταζόμενες περιπτώσεις, διαπιστώνουμε ότι στην κρίση των Ιμίων, η έλλειψη εσωτερικής συνοχής κατά τη διαχείριση της κρίσης, η απουσία αντοχής σε σφάλματα και η έλλειψη ενός ξεκάθολου στόχου από την πολιτική ηγεσία, η οποία απέτυχε να ερμηνεύσει ορθά το διεθνές περιβάλλον, διατηρούν σε πολύ χαμηλό επίπεδο την αποτελεσματικότητα της ελληνικής στρατηγικής και οδηγούν στην κατάρρευση της εθνικής αποτροπής. Αντίθετα, η ενότητα και ο συντονισμός πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας στην κρίση του 2020 περιορίζουν τα σφάλματα, αποτρέπουν την επίτευξη αιφνιδιασμού από τις τουρκικές ενέργειες και επιτρέπουν τη διατήρηση του ελέγχου της κλιμάκωσης. Η ορθή ερμηνεία του διεθνούς περιβάλλοντος συμβάλει στην κατάλληλη και αποδοτική σύναψη συμμαχιών και συμφωνιών οι οποίες επιτυγχάνουν την εξωτερική εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής, η οποία σε συνδυασμό με την εσωτερική ενδυνάμωση από την αναβάθμιση των ενόπλων δυνάμεων της χώρας και με την ενεργητική και ταχεία διπλωματική δράση και την ευελιξία στην εξωτερική πολιτική, παράγουν μία πολυεπίπεδη και αποτελεσματικότερη στρατηγική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Achen, C., & Snidal, D. (1989, January). Rational Deterrence Theory and Comparative Case Studies. *World Politics*, vol. 41 (2), σσ. 143-169.
- Akar, S., & Erdoğan, M. (2018, December 20). Syrian Refugees in Turkey and Integration Problem Ahead. *Journal of International Migration and Integration*, vol. 20, σσ. 925-40.
- Ashby, R. (1960). *Design for a Brain: The origin of adaptive behaviour*. New York: John Wiley & Sons.
- Athanasopoulos, A. (2020, October). The Paris-Athens-Ankara triangle: A game for influence in the Eastern Mediterranean. *ELIAMEP, Policy Paper #42/2020*, σσ. 1-13.
- Azar, E. (1972). *International events interaction analysis: some research considerations*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Baylis, J., & Smith, S. (2013). *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: μία εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Beaufre, A. (1965). *Introduction to Strategy*. London: Faber and Faber.
- Brecher, M. (1993). *Crises in World: Theory and Reality*. Oxford: Pergamon Press.
- Brecher, M., & Yehuda, H. (1985). System and Crisis in International Politics. *Review of International Studies*, vol.11 (1), σσ. 17-36.
- Bull, H. (2001). *Η άναρχη κοινωνία*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Carlson, L. (2008, January). Crisis escalation: An empirical test in the context. *International Interactions*, vol.24 (3), σσ. 225 - 253.
- Choulis, I., Mehrl, M., & Ifantis, K. (2021, June 01). Arms Racing, Military Build-Ups and Dispute Intensity: Evidence from the Greek-Turkish Rivalry, 1985-2020. *Defence and Peace Economics*, σσ. 1-25.
- Chtouris, S., & Miller, D. (2017, January 12). Refugee Flows and Volunteers in the Current Humanitarian Crisis in Greece. *Journal of Applied Security Research*, σσ. 61-77.
- Clarke, M., & White, B. (1989). *Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Approach*. London: Edward Elgar Publishing Limited.
- Davutoglu, A. (2010). *Το Στρατηγικό Βάθος: η διεθνής θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Ποιότητα.
- East, M. (1973). East, M. A. (1973) Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models. *World Politics*, 25(04), 556–576. doi:10.2307/2009952 . *World Politics*, vol. 25 (4) , σσ. 556–76.
- George, A. (2007). The Method of Structured, Focused Comparison,. Στο A. George, & A. Bennett, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences* (σσ. 43-68). Cambridge: MIT Press.
- George, A. (2008, March 03). Crisis management: The interaction of political and military considerations. *Survival*, σσ. 223-234.
- George, A., & Smoke, R. (1979). *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice*. Columbia University Press.
- Gray, K. (2009). *National Security Dilemmas. Challenges and Opportunities*. Washington DC: Potomac Books.
- Grigoriadis, I., & Belke, L. (2020, September). UNCLOS and the Delimitation of Maritime Zones in the Eastern Mediterranean. *ELIAMEP | Policy Brief # 131/2020*, σσ. 1-8.
- Gursoy, Y. (2017). *Between Military Rule and Democracy: Regime Consolidation in Greece, Turkey, and Beyond*. Michigan: University of Michigan Press.
- Hart, L. (1991). *Strategy: Second Revised Edition*. London: Meridian.

- Haugevik, K., & Rieker, P. (2017, October 17). Autonomy or integration? Small-state responses to a changing European security landscape. *Global Affairs*.
- Heywood, A. (2013). *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*. Αθήνα: Κριτική.
- Holsti, K. (1972). *International Politics: a Framework for Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Howard, M. (1976, April). The strategic approach to international relations. *British Journal of International Studies*, Vol. 2 (1), σσ. 67-75.
- Howard, M. (1982). Reassurance and Deterrence. Western Defense in the 1980's. *Foreign Affairs*, vol.61 (2), σσ. 309-24.
- International Crisis Group. (2021, May 31). Turkey-Greece: From Maritime Brinkmanship to Dialogue. *Europe Report N°263*.
- James, P., Brecher, M., & Hoffman, T. (1988). International Crises in Africa, 1929-1979: Immediate Severity and Long Term Importance. *International Interactions*, vol.14 (1), σσ. 51-84.
- Jervis, R. (1979). Deterrence Theory Revisited. *World Politic*, vol. 31 , σ. 289 324.
- Jones, P. (2012, Spring). The Arab Spring: opportunities and implications. *Canada's Journal of Global Policy Analysis*, vol. 67(2), 447–463. doi:10.1177/002070201206700214 , σσ. 447–463.
- Kassimeris, C. (2009). The foreign policy of small powers. *International Politics*, σσ. 84 - 101.
- Keohane, R. (1969). Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization*, σσ. 291-310.
- Leng, R., & Singer, D. (1988). Militarized Interstate Crises: The BCOW Typology and Its Applications. *International Studies Quarterly*, vol. 32 (2), σσ. 155 - 173.
- Mathisen, T. (1971). *The functions of small states in the strategies of the great powers*. Oslo: Universitetsforlaget.
- McGlinchey, S., Walters, R., & Scheinpflug, C. (2017). *International Relations Theory*. Bristol: E-International Relations Publishing.
- Mearsheimer, J. (2001). *The tragedy of Great Power politics*. New York: Norton.
- Morgan, P. (1985). Sating Face for the Sake of Deterrence. Στο R. Jervis, R. Lebow, & J. Stein , *Psychology and Deterrence* (σσ. 125-52). Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Morgenthau, H. (1948). *Politics Among Nations*. New York: Alfred A. Knopf.
- Mortensen, M., & Hinds, P. (2001). Conflict and Shared Identity in Geographically Distributed Teams. *The International Journal of Conflict Management*, vol. 12 (3), σσ. 212 - 238.
- Platias, A., & Koliopoulos, K. (2010). *Thucydides on Strategy*. London: Hurst.
- Reid, G. (1974). *The impact of very small size on the international behavior of microstates*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Rizas, S. (2008, April). Atlanticism and Europeanism in Greek foreign and security policy in the 1970s. *Southeast European and Black Sea Studies*, σσ. 51-66.
- Schelling, T. (1990). *The Strategy of Conflict*. Harvard University Press.
- Scweller, R. (1994). Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In. *International Security*, vol.19 (1), σσ. 72 - 107.
- Snyder, G. (1961). *Deterrence and Defense*. Princeton: Princeton University Press.
- Terry, P. (2015, July). The Libya intervention (2011): neither lawful, nor successful. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, vol. 48 (2), σσ. 162-182.
- Van Evera, S. (2001). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Vital, D. (1971). *The survival of small states: Studies in small power/great power conflict*. Oxford: Oxford University Press.
- Walt, S. (1990). *The Origin of Alliances*. London: Cornell University Press.

- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. London: Addison - Wesley.
- Waltz, K. (1990). Realist Thought and Neorealist Theory. *Journal of International Affairs*(vol. 44 (1)), σσ. 21-37.
- Waltz, K. (2000). Structural Realism after the Cold War. *International Security*, vol. 25 (1), σσ. 27-28.
- Waltz, K. (2001). *Man, the state and war: a theoretical analysis*. New York: Columbia University Press.
- Waters , T., & Waters, D. (2015). *Weber's Rationalism and Modern Society*. New York : Palgrave Books.
- Williams, P. (1976). *Crisis Management: Confrontation & Diplomacy in the Nuclear Age*. London: Martin Robertson & CO.
- Zagare, F., & Kilgour, M. (2000). *Perfect Deterrence*. Cambridge: Cambridge University Press.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Βερέμης, Θ. (2005). *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1453-200*. Αθήνα: Σιδέρης.
- Γιαλουρίδης, Χ. (1997). *Η ελληνοτουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια 1955- 1996*. Αθήνα: Σιδέρης.
- Έλλης, Α., & Ιγνατίου, Μ. (2009). *Ίμια: Τα απόρρητα τηλεγραφήματα των Αμερικάνων*. Αθήνα: Λιβάνης.
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2020, Μάρτιος 02). Αναστολή της υποβολής αιτήσεων χορήγησης ασύλου. *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως*, Α' 45, σσ. 865-6.
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). *Πώς γίνεται μία επιστημονική εργασία*. Αθήνα: Κριτική.
- Ηρακλείδης, Α. (2015). *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- Ήφαιστος, Π. (1999). *Θεωρία διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Ήφαιστος, Π. (2002). *Ο πόλεμος και τα αίτια του: τα πολλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Καψής, Ι. (1990). *Οι τρεις μέρες του Μάρτη (Απόρρητος Φάκελος)*. Αθήνα: Λιβάνης.
- Κολιόπουλος, Κ. (2010). *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κουρής, Ν. (1997). *Ελλάδα - Τουρκία: ο Πεντηκονταετής Πολέμος*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Κούρκουλας, Α. (1997). *Ίμια: Κριτική προσέγγιση του τουρκικού παράγοντα*. Αθήνα: Σιδέρης.
- Κουσκουβέλης, Η. (2004). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κουσκουβέλης, Η. (1997). *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση και Διαπραγματεύση*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Κουσκουβέλης, Η. (2004). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα : Ποιότητα.
- Λυμπέρης, Χ. (1997). *Εθνική στρατηγική και χειρισμός κρίσεων*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Λυμπέρης, Χ. (2009). *Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Λυμπέρης, Χ. (2014). *Οφόμεθα την αλήθεια καθώς εστί 1994 - 1996*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Μάρδας, Κ. (2005). *Προ-Ίμια πόλεμος. Από τα Σεπτεμβριανά στην κρίση των Ιμίων, 1995-1996*. Αθήνα: Το Ποντίκι.
- Μάρδας, Κ. (2018). *Προ-Ίμια Πολέμου: οι ελληνοτουρκικές κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στο θαλάσσιο Αττίλα (1955 - 2018)*. Αθήνα: Σιδέρης.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2004). *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6ος - 11ος αιώνας*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Πρετεντέρης, Ι. (1996). *Η δεύτερη μεταπολίτευση. Προσωπικές σημειώσεις από μία μεγάλη ανατροπή*. Αθήνα: Πόλις.
- Σαζανίδης, Χ. (1987). *Ελλάδα, Τουρκία, NATO και ο Εναέριος Χώρος του Αιγαίου 1974 - 1986*. Θεσσαλονίκη.
- Σημίτης, Κ. (2005). *Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα 1996 - 2004*. Αθήνα: Πόλις.
- Συρίγος, Α. (2015). *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*. Αθήνα: Πατάκης.

- Τσιριγώτης, Δ. (2006). *Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο Ισχυρών Κρατών στο Διεθνές Σύστημα των νεότερων Χρόνων*, διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Τσιριγώτης, Δ. (2013). *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Τσιριγώτης, Δ. (2021). *Ελλάδα - Τουρκία: Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Φραγκονικολόπουλος, Χ., & Προέδρου, Φ. (2015). *Παγκόσμια Πολιτική: Δρώντες, Δομές και Διαδικασίες*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- Χρήστου, Π. (2021). *Εθνική Στρατηγική: από την Υπαρξη στο υπάρχον*. Αθήνα: ΟΤΑΝ.

ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Aljazeera. (2020, February 29). *Aljazeera*. Ανάκτηση από Erdogan vows to keep doors open for refugees heading to Europe: <https://www.aljazeera.com/news/2020/2/29/erdogan-vows-to-keep-doors-open-for-refugees-heading-to-europe>
- Antonopoulos, P. (2020, August 20). *greekcitytimes.com*. Ανάκτηση από Aegean Tensions: Turkish submarine had difficult night surrounded by Greek: <https://greekcitytimes.com/2020/08/20/turkish-submarine-had-difficult-night-surrounded-by-greek-helicopter/>
- arabobserver. (2019, December 21). *arabobserver.com*. Ανάκτηση από US official: MOU signed between Turkey, Libya ‘unhelpful’, ‘provocative’: <https://www.arabobserver.com/us-official-mou-signed-between-turkey-libya-unhelpful-provocative/>
- Butler, D., & Gumrukcu, T. (2019, November 28). *REUTERS*. Ανάκτηση από Turkey signs maritime boundaries deal with Libya amid exploration row: <https://www.reuters.com/article/us-turkey-libya-idUSKBN1Y213I>
- Carassava, A. (2020, August 07). *voanews.com*. Ανάκτηση από Greece-Egypt Maritime Deal Aimed at Stemming Turkish Designs in Eastern Mediterranean: https://www.voanews.com/a/europe_greece-egypt-maritime-deal-aimed-stemming-turkish-designs-eastern-mediterranean/6194089.html
- Croustalli, D. (2020, October 19). *greekcitytimes.com*. Ανάκτηση από Five countries blocked EU sanctions against Turkey: <https://greekcitytimes.com/2020/10/19/eu-sanctions-against-turkey/>
- egypt today. (2019, December 18). *Egypt Today*. Ανάκτηση από Turkey-Libya MoU violates Security Council resolutions: Egypt: <https://www.egypttoday.com/Article/1/78815/Turkey-Libya-MoU-violates-Security-Council-resolutions-Egypt>
- Ergin, A. (2020, September 30). *verfassungsblog.de*. Ανάκτηση από What Happened at the Greece-Turkey Border in early 2020?: <https://verfassungsblog.de/what-happened-at-the-greece-turkey-border-in-early-2020/>
- European Commission. (2015, October 15). *ec.europa.eu*. Ανάκτηση από EU-Turkey joint action plan: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_15_5860
- EUROPEAN COUNCIL. (2020, October 02). *www.consilium.europa.eu*. Ανάκτηση από Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 1-2 Οκτωβρίου 2020: <https://www.consilium.europa.eu/media/45920/021020-euco-final-conclusions-el.pdf>
- FRANCE 24. (2020, September 13). *www.france24.com*. Ανάκτηση από Greece to boost arms with 18 new French Rafale jets, frigates amid growing Turkey tensions: <https://www.france24.com/en/20200913-greece-arms-up-with-new-fighter-jets-frigates-amid-heightened-turkey-tensions>
- Gatopoulos, D., & Fraser, S. (2020, July 23). *The Washington Post*. Ανάκτηση από Greece will do ‘whatever necessary’ in dispute with Turkey:

- https://www.washingtonpost.com/world/europe/greece-warns-will-do-whatever-necessary-in-east-med-spat/2020/07/23/1a068044-ccd5-11ea-99b0-8426e26d203b_story.html
- Kucukgomen, A., & Georgiopoulos, G. (2020, September 13). *www.reuters.com*. Ανάκτηση από Turkey's Oruc Reis survey vessel back near southern shore, ship tracker shows: <https://www.reuters.com/article/uk-turkey-greece-idUSKBN2640F1>
- Prime Minister GR. (2020, August 12). Ανάκτηση από <https://twitter.com/primeministergr/status/1293577112117485568>
- Reuters Staff. (2020, August 13). *www.reuters.com*. Ανάκτηση από Erdogan says any attack on Turkish ship in Mediterranean dispute will exact 'high price': <https://www.reuters.com/article/us-turkey-greece-erdogan-idUSKCN25917I>
- Ropcke, J., Spyropoulou, L., & Tsakir, G. (2020, July 22). *Bild*. Ανάκτηση από Merkel stops military conflict between Turks and Greeks: <https://www.bild.de/bild-plus/politik/ausland/politik-ausland/tuerkei-gegen-griechenland-merkel-stoppt-militaerkonflikt-72012138,view=conversionToLogin.bild.html>
- Tanchum, M. (2020, August 18). *How Did the Eastern Mediterranean Become the Eye of a Geopolitical Storm?* Ανάκτηση από *foreignpolicy.com*: <https://foreignpolicy.com/2020/08/18/eastern-mediterranean-greece-turkey-warship-geopolitical-showdown/>
- UN. (2020, September 02). *un.org*. Ανάκτηση από Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries: <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GRCEGY.pdf>
- Yallourides, C. (2020, August 25). *Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone*. Ανάκτηση από EJIL:Talk! Bloof the European Journal of International Law: <https://www.ejiltalk.org/18969-2/>
- Αδαλής, Γ. (2020, Αύγουστος 17). *slpress.gr*. Ανάκτηση από Πως έγινε η ναυμαχία της φρεγάτας “Λήμνος” με την “Κεμάλ Ρέις”: <https://slpress.gr/ethnika/apokalypsi-pos-egine-i-naymachia-tis-fregatas-quot-limnos-quot-me-tin-quot-kemal-reis-quot-oles-oi-leptomereies/>
- Αθανασόπουλος, Α. (2020, Οκτώβριος 12). *TO BHMA*. Ανάκτηση από Ελληνοτουρκικά : Πώς η νέα τουρκική NAVTEX ανατρέπει τα δεδομένα – Ενώπιον δύσκολων αποφάσεων η Αθήνα: <https://www.tovima.gr/2020/10/12/politics/ellinotourkika-pos-i-nea-tourkiki-navtex-anatrepei-ta-dedomena-enopion-dyskolon-apofaseon-i-athina/>
- BBC. (2020, February 28). *BBC News*. Ανάκτηση από Syria war: Alarm after 33 Turkish soldiers killed in attack in Idlib: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51667717>
- ΕΘΝΟΣ. (2020, March 06). *ethnos.gr*. Ανάκτηση από Κυβέρνηση: Απετράπη η είσοδος σε 38.480 πρόσφυγες, μετανάστες - Συνελήφθησαν 268: <https://www.ethnos.gr/Politics/article/92493/kybernhshapetrappheisodosse38480prosfygesmetanastessynelhfhthhsan268>
- ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Η. (2020, Μάρτιος 01). *kathimerini.gr*. Ανάκτηση από Επεισόδια στις Καστανιές Εβρου – Τραυματίστηκε αστυνομικός: <https://www.kathimerini.gr/society/1067141/epeisodia-stis-kastanies-evroy-traymatistike-astynomikos-vinteo/>
- Μανουσogiαννάκης, Σ. (2014, Ιανουάριος 28). *www.onalert.gr*. Ανάκτηση από IMIA – 2: Πολιτική κατάσταση και χειρισμός της κρίσης: https://www.onalert.gr/ellinotourkika/IMIA_2_Politikh_katastash_kai_xeirismos_ths_krishi/81153/

- Μάρδας, Κ. (2020, August 12). *www.alithia.gr*. Ανάκτηση από Κώστας Μαρδάς: «Είμαστε μόνοι μας απέναντι στην Τουρκία»: <https://www.alithia.gr/koinonia/kostas-mardas-eimaste-monoï-mas-apenanti-stin-toyrkia>
- Μελέτης, Ν. (2020). *Ο κιερός πόλεμος» του Ερντογάν: Περικύκλωση των Αράβων και επέκταση στη Μεσόγειο*. Ανάκτηση Μαρτίος 14, 2021, από Βουκέντρα: <https://vukentra.com/?p=18736>
- Μπαμιατζής, Σ. (2020, Αύγουστος 19). *www.thetoc.gr*. Ανάκτηση από Τι έρευνες έκανε τελικά το Oruc Reis;: <https://www.thetoc.gr/opinion/article/ti-ereunes-ekane-telika-to-oruc-reiss/>
- Νέδος, Β. (2020, August 26). *www.kathimerini.gr*. Ανάκτηση από «Παζλ» ασκήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο: <https://www.kathimerini.gr/politics/1093340/pazl-askiseon-stin-anatoliki-mesogeio/>
- Παλαιολόγος, Γ. (2020, Οκτώβριος 01). *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. Ανάκτηση από Πενταμερής για άρση του αδιεξόδου στις Βρυξέλλες: <https://www.kathimerini.gr/politics/561100816/exameris-gia-arsis-toy-adiexodoy-stis-vryxelles/>
- Παπαντωνίου, Σ. (2019, Δεκέμβριος 07). *Η Καθημερινή*. Ανάκτηση από Ανακοινώθηκε στον Λίβνο πρόσβλη η απέλαση: <https://www.kathimerini.gr/politics/1055149/anakoinothike-ston-livvo-presvi-i-apelasi/>
- Σκαφιδάς, Γ. (2020, July 26). *www.ethnos.gr*. Ανάκτηση από Παρατεταμένη η ένταση στο Αιγαίο - Πού το πάει ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν: <https://www.ethnos.gr/Politics/article/117102/paratetamenhhentashstoaigaiopoytopaeioretzeptagiperntogan>
- Χασανδρινός, Κ. (2020, August 6). *Τι σηματοδοτεί η συμφωνία Ελλάδας και Αιγύπτου για ΑΟΖ – Πώς «μπλοκάρει» την Τουρκία*. Ανάκτηση από In.gr: <https://www.in.gr/2020/08/06/politics/diplomatia/ti-simatodotei-symfonia-elladas-kai-aigyptou-gia-aoz-pos-mplokarei-tin-tourkia/>